МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“ - СВЕТИ НИКОЛЕ

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМИЈА

СТУДИСКА ПРОГРАМА: ЧОВЕЧКИ РЕСУРСИ НА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

ТЕМА: НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Ментор:

Проф. д-р. Љупчо Вчков

Студент:

Алмин Кицара

Број на индекс: 231001

Свети Николе, 2024

Содржина

Апстракт 4

Abstract 5

Вовед 6

1. Еволуција на неформалното учење 8

1.1 Првите почетоци 8

1.2 Среден век и ренесанса 9

1.3 18ти и 19ти век 11

1.4 Почетокот и средината на 20ти век 13

1.5 Доцен 20ти век 15

1.6 21-ви век 17

1.7 Неформалното учење денес 20

1.8 Еволуција на неформалното учење во Р. Северна Македонија 22

2. Сличности и разлики на неформално и формално учење 23

2.1. Формално учење 23

2.2 Неформално 30

3. Валидација на неформалното учење во Европската Унија и препораки за Северна Македонија 37

3.1 Компаративна анализа: Европски контекст 39

3.2 Извор на држави 43

3.3 Контекстот во Македонија 45

Министерство за образование и наука (МОН) 46

Центар за доживотно учење (ЦДУ) 49

Центар за образование на возрасни (ЦОВ) 50

Центар за стручно образование и обука (ЦСОО) 52

Државен испитен центар (ДИЦ) 54

Стопанска комора (СКМ) 57

Асоцијација на работодавачи на Македонија (АЕМ) 61

Национална агенција за европски образовни програми и мобилност 62

3.4 Фази во процесот на валидација 64

4. Влијанието на неформалното образование во иднината на младите и нивната работа 67

4.1 Неформално образование во Република Северна Македонија после Ковид - 19 70

Приспособливост на новите реалности 71

Развој на нови вештини и компетенции 71
Ментално здравје и благосостојба 71
Пристап до глобалната заедница и можности 71
Подобра конкурентност на пазарот на труд 72
II Истражување 73
Опис на истражувањето 73
Глобалниот образовен пејзаж 74
Истражувачки цели 75
Истражувачки прашања: 76
Хипотези: 76
Структура на истражувањето 76
Избор на примерок 77
Инструменти за собирање податоци 77
Постапка за собирање податоци 77
Анализа на податоци 78
Резултати 79
Дискусија 98
Ангажираност во активности за формално и неформално учење 98
Компаративна анализа 99
Тестирање на хипотези 99
Дискусија ..... **Error! Bookmark not defined.**
Практични апликации 100
Ограничувања и идни истражувања 101
Заклучок 1033
Користена литература 1044
Прилог – прашалници 1088

Апстракт

Неформалното образование (НФО) игра клучна улога во проширувањето на пристапот до можностите за учење надвор од традиционалните формални образовни системи. За разлика од формалното образование, кое вообичаено се одвива во структурирани институции, НФО опфаќа организирани активности за учење кои се случуваат надвор од стандардните училишни поставки, како што се програми засновани во заедницата, стручна обука и часови за описменување на возрасни. Оваа форма на образование се карактеризира со неговата флексибилност, инклузивност и одговора на различните потреби на учениците, нудејќи вештини, знаења и компетенции прилагодени на одредени заедници и контексти.

Во овој труд фокусот е на неформалното образование во Република Северна Македонија, прикажано во резултатите од истражувањето.

Клучни зборови: неформално образование, стручна обука, социјална вклученост, зајакнување, флексибилно учење.

Abstract

Non-formal education (NFO) plays a key role in expanding access to learning opportunities outside of traditional formal education systems. Unlike formal education, which typically takes place in structured institutions, NFO encompasses organized learning activities that occur outside of standard school settings, such as community-based programs, vocational training, and adult literacy classes. This form of education is characterized by its flexibility, inclusiveness and response to the different needs of students, offering skills, knowledge and competences adapted to specific communities and contexts.

In this paper, the focus is on non-formal education in the Republic of North Macedonia, shown in the results of the research.

Keywords: non-formal education, vocational training, social inclusion, empowerment, flexible learning.

Вовед

Денешната неформална настава опфаќа флексибилен, студент-центриран пристап кој дава приоритет на ангажманот и практичното учење пред традиционалните, ригидни методи. Овој образовен стил користи различни стратегии за да создаде динамична средина за учење, одразувајќи ги различните начини на кои луѓето учат и развојните потреби на современиот свет.

Неформалната настава често се случува надвор од традиционалните училници, во поставки како центри во заедницата, музеи, библиотеки, онлајн платформи, па дури и работни места. Овие средини нудат можности за искуствено учење, каде што учениците можат да комуницираат со материјалот на практичен начин. На пример, научен музеј може да понуди интерактивни експонати каде децата можат да спроведуваат свои експерименти, или библиотека може да биде домаќин на работилници за креативно пишување или дигитална писменост.

Во дигиталната ера, онлајн платформите го револуционизираа неформалното учење. Веб-страниците како Khan Academy, Coursera и YouTube обезбедуваат широк спектар на едукативни содржини достапни за секој со интернет конекција. Овие ресурси им овозможуваат на учениците да истражуваат предмети со сопствено темпо и според нивните интереси, честопати бесплатно. Социјалните медиуми и форумите исто така играат улога, каде што се формираат заедници околу заедничките интереси и знаењето се разменува неформално преку дискусија и соработка.

Едукаторите во неформални средини често дејствуваат како олеснувачи или ментори наместо традиционални наставници. Тие ги водат дискусиите, поттикнуваат истражување и ги поддржуваат учениците во остварувањето на нивните интереси. Овој пристап помага да се развие критичко размислување, вештини за решавање проблеми и доживотна љубов кон учењето. Исто така, приспособува различни стилови на учење, признавајќи дека не секој напредува во конвенционален амбиент во училницата.

Денешните неформални наставни методи, исто така, стават силен акцент на примената во реалниот свет. Ова може да вклучува учење базирано на проекти, каде што учениците

работат на проекти кои имаат практична важност за нивните животи или заедници. На пример, група студенти може да работат заедно за да создадат градина во заедницата, учејќи за биологијата, екологијата и тимската работа во процесот.

Освен тоа, неформалната настава денес често вклучува колаборативно и социјално учење. Се охрабрува меѓусебна интеракција, бидејќи може да го подобри разбирањето и задржувањето на знаењето. Овој заеднички пристап ги отсликува сценаријата од реалниот свет, подготвувајќи ги учениците за тимска работа и комуникација во нивниот професионален и личен живот.

Неформалната настава е пристап кон образованието кој се фокусира на создавање опуштена и ангажирана средина за учење. Тој нагласува повеќе разговорен и помалку структуриран стил на настава, каде што акцентот е ставен на интеракцијата, дискусијата и практичната примена наместо на строгото придржување кон наставната програма или формалните проценки.

Во неформалниот наставен амбиент, наставникот често делува како олеснувач, а не како традиционален инструктор, водејќи ги учениците низ искуствата за учење кои се релевантни и интересни за нив. Ова може да вклучува раскажување приказни, практични активности, решавање проблеми во реалниот свет и групни проекти кои поттикнуваат соработка и критичко размислување.

Целта е учењето да се направи пријатно и позначајно поврзувајќи го со сопствените искуства и интереси на учениците. Овој пристап може да биде особено ефикасен во поттикнувањето на љубовта кон учењето, бидејќи овозможува флексибилност и креативност, правејќи го образовниот процес подинамичен и одговорен на потребите на учениците.

1. Еволуција на неформалното учење

1.1 Првите почетоци

Неформалното учење има антички корени, а неговите најрани форми се појавија долго пред воспоставувањето на формалните образовни системи. На почетокот, преносот на знаење беше суштински дел од секојдневниот живот, длабоко вграден во структурата на раните човечки општества. Оваа форма на образование беше првенствено усна, потпирајќи се во голема мера на раскажување приказни, набљудување и практична практика за да се пренесат основните вештини и културни вредности.

Во праисторијата, неформалното учење било од клучно значење за опстанокот. Старешините и искусните членови на заедницата го пренесоа виталното знаење за ловот, собирањето, правењето алатки и градењето засолништа преку директна демонстрација и учество. Децата учеа гледајќи ги возрасните и имитирајќи ги нивните постапки, постепено стекнувајќи ги вештините потребни за да придонесат за благосостојбата на заедницата. Овој процес на учење беше континуиран и интегриран во секојдневните активности, правејќи го образованието природен и беспрекорен аспект од животот.

Како што човечките општества еволуираа и почнаа да формираат посложени општествени структури, неформалното учење продолжи да игра значајна улога. Во древните племенски култури, усните традиции процветаа. Старешините споделуваа приказни, митови и легенди кои не само што забавуваа, туку и даваа морални лекции, историско знаење и општествени норми. Овие наративи често се кажуваа околу заедничките пожари, каде што можеше да се собере целата заедница, поттикнувајќи заедничко чувство за идентитет и континуитет.[1]

Развојот на земјоделството означи значителна промена во човечките општества, што доведе до воспоставување населени заедници и појава на нови форми на неформално образование. Земјоделските практики бараа пренос на специјализирано знаење за садење, берба и сезонски циклуси. Овие информации честопати се пренесуваа преку семејните единици, при што родителите ги поучуваат своите деца преку практично вклучување во

[1] *Denzin, N. K. (1978). The research act: A theoretical introduction to sociological methods. New York: McGraw-Hill.*

земјоделските активности. Заедничката природа на земјоделскиот живот, исто така, значеше дека споделувањето знаење се прошири надвор од семејството, со соседите и пошироките роднински мрежи кои придонесуваат за образованието на младите.

Во античките цивилизации како што се оние во Месопотамија, Египет и Кина, неформалното учење продолжи да биде интегрално и покрај појавата на поформализирани образовни системи. Додека книжевниците и научниците беа обучени за структурирани услови, огромното мнозинство од населението учеше преку неформални средства. Занаетчиите и занаетчиите, на пример, обучувале чираци преку практични упатства и директно учество во занаетот. Овој модел на стажирање обезбеди зачувување и пренесување на специјализираните вештини низ генерациите.[2]

Религиозните и филозофските учења исто така одиграа значајна улога во еволуцијата на неформалното образование. Во многу древни култури, свештениците, шаманите и духовните водачи биле клучни фигури во ширењето на знаењето. Тие учеа преку ритуали, церемонии и толкување на светите текстови или усните традиции. Овие учења честопати беа достапни за поширокаата заедница, обезбедувајќи не само духовно водство туку и увид во етиката, астрономијата, медицината и другите области на знаење.

1.2 Среден век и ренесанса

Во средниот век, образованието примарно било доминантно од црквата, при што манастирите и катедралните училишта служеле како главни центри на учење. Сепак, неформалната настава напредуваше надвор од овие формални институции, особено во контекст на еснафите и чиракувањата. Еснафите биле здруженија на занаетчии и трговци кои го контролирале практикувањето на нивниот занает во одреден град. Тие одиграа витална улога во економскиот и општествениот живот на средновековните градови, а нивните образовни практики беа вкоренети во практично искуство.[3]

---

[2] *Harris, M. S. G., Northwood, D. O., Johrendt, J. L., & Chisholm, C. U. (2009). Thecharacterization of Work-Based learning by consideration of the theories of experiential learning. European Journal of Education, 44 (3), 319-337.*

[3] *L. Grayson, "New Technologies in Education" in Encyclopedia of Educational Research, Vol. 3, ed. H.E. Mitzel (Free Press/MacMillan, New York, 1982) p.1340*

Младите чираци биле земени под закрилата на мајстори, кои ги учеле преку директно вклучување во занаетот. Овој неформален метод на настава обезбеди дека вештините се пренесуваат низ генерации, зачувувајќи го квалитетот и традициите на различните занаети. Моделот на стажирање беше многу практичен, фокусирајќи се на примена во реалниот свет наместо на теоретско знаење. Тоа, исто така, поттикна близок однос ментор-менториран, при што мајсторите пренесуваат не само технички вештини, туку и етички и професионални стандарди.

Истовремено, неформалното образование процвета во рамките на интелектуалниот и културниот живот на средновековна Европа. И покрај доминацијата на црковното образование, лаиците знаењето го барале преку други средства. Патувачки научници, трубадури и мистерци ширеле информации, приказни и музика низ целиот континент, придонесувајќи за богатата орална традиција. Овие патувачки едукатори донесоа вести, забава и културна размена дури и во најоддалечените села, обезбедувајќи форма на неформално образование што допре до широката публика.[4]

Ренесансата, период на обновен интерес за класичното знаење и хуманизмот, забележа значителни промени во пејзажот на неформалното учење. Оваа ера, која се протега од 14 до 17 век, се карактеризира со процут на уметноста, науката и интелектуалното истражување. Научниците од хуманизмот ја нагласија вредноста на широкото образование кое вклучува изучување на литературата, историјата и моралната филозофија, залагајќи се за учење кое е достапно за поширокота јавност.

Еден од најзабележителните аспекти на неформалното учење за време на ренесансата беше пролиферацијата на салони и академии. Салоните, често домаќини на богати покровители и интелектуалци, обезбедуваа простор за дискусија, дебата и размена на идеи. Овие собири беа неформални, но интелектуално ригорозни, дозволувајќи им на учесниците да истражуваат нови концепти и да ги оспорат воспоставените норми. Слично на тоа, академиите, кои беа поструктурирани, но сепак неформални во споредба со универзитетите, се појавија како центри за уметнички и научни студии. Accademia degli

[4] *Coombs, P. H. (1973). New paths to learning for rural children and youth: Nonformal education for rural development. New York: International Council for Educational Development.*

Umidi во Фиренца и Accademia dei Lincei во Рим се најдобри примери, поттикнувајќи средина каде научниците и уметниците би можеле да соработуваат и да учат еден од друг.[5]

Пронајдокот на печатарската машина од Јоханес Гутенберг во средината на 15 век го револуционизира ширењето на знаењето, правејќи ги книгите подостапни. Овој технолошки напредок го олесни ширењето на писменоста и учењето надвор од формалните институции. Поединците сега можеа да се едуцираат со читање широк спектар на текстови, од класични дела до современи научни трактати. Печатницата го демократизираше знаењето, овозможувајќи самонасочено учење и придонесувајќи за растот на поинформирано и попismено население.

Дополнително, периодот на ренесансата го виде подемот на покровителските системи, каде што богатите поединци спонзорираа уметници, научници и писатели. Оваа поддршка им овозможи на овие интелектуалци да ја продолжат својата работа надвор од ограничувањата на формалните институции. Покровители често служеа како ментори и соработници, поттикнувајќи неформална, но сепак длабока размена на знаења и идеи.

1.3 18ти и 19ти век

18-тиот и 19-тиот век означиле значајна еволуција во неформалното учење, обликувано од идеалите на просветителството, индустријализацијата и движењата за образовни реформи. Во текот на овие векови, природата и опсегот на неформалното образование се проширија, под влијание на филозофските промени и општествените промени.

Просветителството, опфаќајќи го доцниот 17 до 18 век, донесе длабока трансформација во начинот на кој знаењето се перципира и се шири. Мислителите на просветителството го нагласија разумот, индивидуализмот и скептицизмот на традиционалниот авторитет, залагајќи се за образование кое поттикнува критичко размислување и емпириско истражување. Неформалното учење цветаше во оваа интелектуална клима, при што салоните и кафулињата станаа живописни центри за дискусија и дебата. Овие неформални

[5] *Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Durik, A. M., & Elliot, A. J. (2008). The role of achievement goals in the development of interest: Reciprocal relations between achievement goals, interest, and performance. Journal of Educational Psychology, 100(1), 105-122.*

поставки им овозможија на интелектуалците, писателите и научниците слободно да разменуваат идеи, често предизвикувајќи ги воспоставените норми и поместувајќи ги границите на знаењето.[6]

Филозофи како Жан-Жак Русо и Џон Лок имаа големо влијание врз образовната мисла во овој период. Делото на Русо „Емил, или за образованието“ се залагаше за природно образование, нагласувајќи го учењето преку искуство наместо формална настава. Теориите на Лок за умот како „табула раса“ и важноста на сетилните искуства во учењето, исто така, ја нагласија вредноста на неформалното, искуствено образование. Овие идеи придонесоа за зголемена благодарност за учење надвор од традиционалната училница, истакнувајќи ја важноста на љубопитноста, истражувањето и личниот развој.

19 век беше сведок на брзиот раст на индустријализацијата, која донесе значителни социјални и економски промени. Подемот на фабриките и урбанизацијата доведоа до нови образовни потреби и можности. Неформалната настава е прилагодена на овие промени, особено преку развојот на образованието за возрасни и иницијативите за образование на работниците. Механичките институти, кои се појавија во Британија и се прошири во други земји, обезбедија техничко образование на работниците. Овие институти нудеа вечерни часови, предавања и библиотеки, правејќи го образованието достапно за оние кои не можеа да посетуваат формални училишта. Тие одиграа клучна улога во промовирањето на писменоста и техничките вештини, неопходни за индустриската работна сила.

Истовремено, образовните реформатори почнаа да се залагаат за поширок пристап до образованието и нови педагошки пристапи. Фридрих Фробел, германски воспитувач, ја основал првата градинка во 1837 година, ставајќи акцент на играта и учењето засновано на активности за мали деца. Неговиот пристап беше втемелен во верувањето дека децата најдобро учат преку практични искуства и креативно изразување, принципи кои тесно се усогласуваат со неформалните наставни методи. Детските градинки на Фробел се раширија низ целиот свет, влијаејќи на образованието во раното детство и ја истакна важноста од негувањето на природната љубопитност и креативност на детето.

[6] *Harry Smaller, Rosemary Clark, Doug Hart, David Livingstone and Zahra Noormohamed (2000) "Teacher Learning, Informal and Formal: Results of a Canadian Teachers' Federation Survey"*

Друга влијателна личност, Марија Монтесори, развила образовна филозофија која го нагласувала самонасоченото учење, активностите засновани на сензори и важноста на подготвеното опкружување. Методите на Монтесори, воведени на почетокот на 20 век, беа револуционерни за своето време, но нејзината работа започна кон крајот на 19 век. Нејзиниот пристап кон образованието, кој им овозможи на децата да учат со сопствено темпо и да ги следат нивните интереси, беше значително отстапување од традиционалната настава насочена кон наставникот и значаен пример на неформални наставни принципи применети во структурирано опкружување.[7]

Во 19 век, исто така, се појавија јавни библиотеки и музеи, кои станаа важни места за неформално образование. Библиотеките обезбедија бесплатен пристап до книги и информации, промовирајќи самонасочено учење и писменост кај општата популација. Музеите нудеа едукативни програми, изложби и предавања, правејќи ги културното и научните знаења достапни за широката публика. Овие институции одиграа клучна улога во демократизацијата на образованието, дозволувајќи им на поединци од сите сфери на животот да се вклучат во знаење и учење надвор од формалните образовни структури.

1.4 Почетокот и средината на 20ти век

Почетокот до средината на 20 век беше период на значителна трансформација во неформалната настава, поттикната од образовните реформи, технолошкиот напредок и општествените промени. Оваа ера беше сведок на подемот на прогресивните образовни движења, ширењето на масовните медиуми и воспоставувањето на нови неформални средини за учење, секоја од нив придонесува за еволуцијата на образовните практики надвор од традиционалните училници.

Движењето за прогресивно образование, предводено од влијателни мислители како Џон Џуи, фундаментално ја преобликува образовната филозофија во текот на почетокот на 20 век. Џуи се залагаше за искуствено учење, нагласувајќи ја важноста на интеракцијата со околината и реалниот свет за решавање на проблемите. Неговите идеи ги предизвикаа

[7] *Rogers, Alan (3 September 2019). "Second-generation non-formal education and the sustainable development goals: operationalising the SDGs through community learning centres". International Journal of Lifelong Education.* ***38*** *(5): 515–526*

конвенционалните, ригидни методи на настава и промовираа подинамичен и студент-центриран пристап. Во визијата на Џуи, образованието не беше само за пасивна апсорпција на информации, туку за активно ангажирање и критичко размислување. Неговата работа ја постави основата за учење базирано на проекти, каде што студентите се занимаваа со практични проекти кои го поврзуваа учењето во училницата со искуствата од реалниот живот, поттикнувајќи позначаен и неформален пристап кон образованието.[8]

Паралелно со овие образовни реформи, технолошкиот напредок почна значително да влијае на неформалните наставни методи. Појавата на радио и телевизија го револуционизираше начинот на кој луѓето пристапуваа до информации и учеа за светот. Едукативните радио програми се појавија во 1920-тите и 1930-тите, обезбедувајќи предавања, раскажување приказни и едукативни серии кои допреа до широка публика. Овие програми го направија учењето достапно за луѓето од сите возрасти и потекло, рушејќи ги географските и социо-економските бариери. Слично на тоа, едукативните телевизиски програми се здобија со популарност во средината на 20 век. Емисиите како „Sesame Street“, кои дебитираа во 1969 година, користеа забава за да ги научат децата на основните вештини за писменост, математика и социјално однесување. Иновативниот пристап на серијата ги комбинираше сегментите на куклена игра, анимација и акција во живо за да ги вклучи младите гледачи, правејќи го учењето пријатно и ефективно.

Друг значаен развој во неформалното образование во овој период беше проширувањето на народните библиотеки и музеи. Библиотеките еволуираа во центри на заедницата кои нудеа повеќе од само книги; тие обезбедија предавања, работилници и културни настани, создавајќи живи простори за доживотно учење. Часовите со приказни за деца, програмите за описменување на возрасните и пристапот до разновиден опсег на ресурси ја покажаа улогата на библиотеките во промовирањето на неформалното образование. Музеите, исто така, ги подобрија своите образовни мисии со развивање на интерактивни експонати и едукативни програми. Научните музеи, особено, воведоа практични експонати кои ги охрабрија посетителите да ги истражуваат научните концепти преку директно експериментирање и набљудување. Овие институции го истакнаа учењето преку правење,

[8] *Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Durik, A. M., & Elliot, A. J. (2008). The role of achievement goals in the development of interest: Reciprocal relations between achievement goals, interest, and performance. Journal of Educational Psychology, 100(1), 105-122.*

основен принцип на неформалното образование, дозволувајќи им на поединците да се вклучат во знаењето на поличен и интерактивен начин.

Иницијативите за образование на заедницата, исто така, процветаа во текот на почетокот до средината на 20 век, одразувајќи го растечкото признавање на потребата за достапно и релевантно образование за сите возрасни групи. Воспоставувањето центри за заедницата и програмите за образование на возрасни обезбедија можности за континуирано образование и личен развој. Овие програми често се фокусираа на практични вештини, како што се стручно оспособување, домашна економија и образование за граѓанство, адресирање на непосредните потреби на заедницата. Акцентот беше ставен на зајакнување на поединците преку образование, промовирање на социјалната мобилност и поттикнување на чувството за ангажман во заедницата.

Средината на 20 век, исто така, ја виде појавата на образованието на отворено и учењето засновано на природата, под влијание на работата на воспитувачите како Курт Хан, основачот на движењето Надворешно врзано. Програмите на Хан се фокусираа на искуствено учење преку авантури на отворено, со цел да развијат карактер, лидерство и издржливост. Овие програми ја истакнаа едукативната вредност на природата и на отворено, охрабрувајќи ги учесниците да учат преку физички предизвици и директна интеракција со природната средина. Овој пристап ја нагласи холистичката природа на образованието, интегрирајќи го физичкиот, емоционалниот и интелектуалниот раст.

1.5 Доцен 20 век

Доцниот 20 век беше период на длабоки промени во неформалното учење, поттикнати од брзиот технолошки напредок, промените во образовната филозофија и зголемената глобализација. Оваа ера го виде подемот на дигиталните технологии, ширењето на алтернативните образовни движења и проширувањето на можностите за доживотно учење, а сето тоа значително го трансформираше пејзажот на неформалното образование.[9]

Еден од најтрансформативните случувања во неформалната настава кон крајот на 20 век беше појавата на персоналните компјутери и интернетот. Во 1980-тите и 1990-тите, овие

[9] *Garben, S. (2012). The Future of Higher Education in Europe The Case for a Stronger Base in EU Law. London: London School of Economics .*

технологии почнаа да го револуционизираат начинот на кој луѓето пристапуваа и споделуваа информации. Интернетот, особено, се појави како огромно складиште на знаење, овозможувајќи им на поединците да учат за речиси секоја тема од каде било во светот. Веб-страниците, онлајн-форумите и рани образовни платформи обезбедија невидени можности за самостојно учење. Ресурсите како Википедија, лансирана во 2001 година, го демократизираа пристапот до информации, дозволувајќи им на луѓето да придонесат и да имаат корист од колективниот базен на знаење. Оваа промена ги овласти учениците да преземат контрола над своето образование, истражувајќи ги предметите со свое темпо и според нивните интереси.

Подемот на образовната телевизиска програма исто така одигра клучна улога во неформалното образование во овој период. Надоврзувајќи се на успехот на претходните емисии како „Улицата Сезам“, кон крајот на 20 век беше воведен широк спектар на образовни програми наменети за различни возрасни групи. Емисиите како „Бил Нај научен човек“ и „Рединг виножито“ комбинираа забава со образование, правејќи го учењето привлечно и достапно за децата и младите возрасни. Овие програми често се фокусираа на науката, литературата и вештините за критичко размислување, користејќи ја моќта на телевизијата за да допрат и да едуцираат широка публика.[10]

Алтернативните образовни движења добија импулс кон крајот на 20 век, предизвикувајќи ги традиционалните методи на школување и залагајќи се за поперсонализирани и флексибилни пристапи кон учењето. Движењето за домашно школување, на пример, значително порасна во овој период. Родителите избраа да ги едуцираат своите деца дома од различни причини, вклучително и незадоволство од конвенционалните училишта и желба за поприспособено образовно искуство. Домашното школување овозможи поиндивидуализиран и искуствен пристап кон учењето, често вклучувајќи ресурси од заедницата, патување и практични животни вештини.

Подемот на движењето за unschooling, уште порадикална форма на алтернативно образование, го истакна учењето предводено од деца и верувањето дека децата најдобро

[10] *Dewey, J. (2004). Democracy and education. Pennsylvania: Pennsylvania State University. Retrieved 4 August 2016 from http://library.um.ac.id/images/stories/ebooks/Juni10/democracy320and%20education%20-%20john%20dewey.pdf.*

учат кога се слободни да ги следат своите интереси и страсти. Застапниците на Unschooling тврдеа дека традиционалните училишни структури се премногу рестриктивни и дека неформалното, искуствено учење е поефикасно во поттикнувањето на креативноста, критичкото размислување и доживотната љубопитност. Овој пристап рефлектираше поширок општествени промени кон вреднување на флексибилноста, персонализацијата и внатрешната мотивација на учениците.

Доживотното учење стана истакнат концепт кон крајот на 20 век, како одраз на зголеменото признание дека образованието не треба да биде ограничено на детството и адолесценцијата, туку треба да продолжи во текот на животот на поединецот. Оваа промена беше поттикната од брзите технолошки и економски промени кои бараа од поединците постојано да ги ажурираат своите вештини и знаења. Програмите за образование на возрасни, колеџите во заедницата и онлајн курсевите се зголемија, обезбедувајќи можности за возрасните да продолжат со понатамошно образование и професионален развој. Институциите како Отворениот Универзитет во ОК, кои нудеа курсеви за учење на далечина, ја покажаа зголемената важност на достапното, флексибилно образование за возрасни.[11]

Кон крајот на 20 век, исто така, беше сведок на проширување на глобалните можности за учење. Меѓународните програми за размена, иницијативите за студирање во странство и меѓукултурните соработки станаа почести, што ја одразува меѓусебната поврзаност на глобалната заедница. Овие програми ја нагласија важноста на културната свест, јазичните вештини и глобалното граѓанство, обезбедувајќи им на учениците вредни искуства кои се проширија надвор од традиционалните поставки во училницата.

1.6 21 век

21-от век беше сведок на невидени промени во неформалната настава, поттикнати од брзиот технолошки напредок, развојните образовни филозофии и растечкото признавање на важноста на доживотното учење. Овој период го бележи порастот на дигиталните платформи за учење, интеграцијата на вештачката интелигенција и виртуелната реалност

[11] *Coombs, P. H. (1968). The world educational crisis: A systems analysis. Paris/New York: UNESCO/Oxford University Press.*

во образованието и зголемен акцент на персонализираните и флексибилни искуства за учење.[12]

Еден од најзначајните случувања во неформалната настава во 21 век е експлозијата на дигиталните платформи за учење. Веб-страниците како Khan Academy, Coursera и edX го револуционизираа пристапот до образованието, нудејќи широк опсег на курсеви од основни вештини до напредна содржина на универзитетско ниво. Овие платформи обезбедуваат можности за самостојно учење, дозволувајќи им на поединците да ги следат своите интереси со сопствено темпо. Достапноста на масивни отворени онлајн курсеви (MOOCs) го демократизираше образованието, правејќи ги висококвалитетните ресурси за учење достапни за милиони луѓе ширум светот, без оглед на географските или социо-економските бариери.

Интеграцијата на вештачката интелигенција (ВИ) во образованието дополнително го трансформираше неформалното учење. Едукативните алатки напојувани со вештачка интелигенција можат да ги персонализираат искуствата за учење со прилагодување на содржината на индивидуалните потреби и стилови на учење на учениците. Адаптивните системи за учење, како што се оние што ги користат Duolingo и другите апликации за учење јазици, обезбедуваат приспособени повратни информации и предизвици врз основа на напредокот на корисникот. Овој персонализиран пристап помага да се одржат учениците ангажирани и мотивирани, задоволувајќи ги нивните уникатни силни страни и области за подобрување.[13]

Виртуелната реалност (VR) и проширената реалност (AR) исто така направија значителен упад во неформалното образование, нудејќи извонредни и интерактивни искуства за учење. Технологиите на VR и AR им овозможуваат на учениците да истражуваат историски места, да спроведуваат научни експерименти и да се вклучат во сложени симулации што би било тешко или невозможно да се реплицираат во традиционална училница. Овие технологии обезбедуваат практичен, искуствен пристап кон учењето што може да го подобри разбирањето и задржувањето на сложените концепти. На пример, платформите како Google Expeditions им овозможуваат на студентите да одат виртуелни

[12] *Council of Europe. (2011). Pathways 2.0 Towards Recognition of Non-Formal Learning/Education and of Youth Work in Europe. Strasbourg: Council of Europe.*
[13] *B. Holmberg, "Status and Trends of Distance Education" (Kogan Page London, 1981) p. 97- 98.*

теренски патувања на локации низ целиот свет, збогатувајќи го нивното учење со визуелни и интерактивни елементи.

Во 21 век, исто така, се забележува континуиран пораст на важноста на доживотното учење. На пазарот на труд кој брзо се менува, поединците мора постојано да ги ажурираат своите вештини и знаења за да останат конкурентни. Професионалниот развој и програмите за образование на возрасни се проширија, нудејќи флексибилни опции за учење кои се грижат за возрасните кои работат. Онлајн платформите, вебинарите и работилниците обезбедуваат можности за подобрување на вештините и напредување во кариерата, што го прави образованието континуиран и интегрален дел од личниот и професионалниот раст.

Социјалните медиуми станаа моќна алатка за неформална настава, овозможувајќи создавање на заедници и мрежи каде знаењето се споделува и дискутира. Платформите како YouTube, Twitter и Reddit се домаќини на безброј едукативни канали, дискусии и форуми каде што поединците можат да учат од експерти и колеги. Инфлуенсерите и креаторите на содржини во различни области споделуваат упатства, предавања и увиди, правејќи го специјализираното знаење подостапно. Овој модел на учење од врсници поттикнува соработка и ангажман, дозволувајќи им на луѓето да учат од различен опсег на перспективи.

Гејмификацијата се појави како популарен тренд во неформалното образование, инкорпорирајќи елементи на играта во учењето за да го направи попривлечно и пријатно. Едукативните игри и апликации користат награди, предизвици и интерактивно раскажување приказни за да учат концепти и вештини. Платформи како Quizlet и Kahoot! користат гејмифицирани пристапи за да им помогнат на учениците да научат и да ги задржат информациите преку натпревар и игра. Овој метод ги капитализира мотивациските аспекти на играњето за да ги подобри резултатите од учењето.[14]

Движењето создател, исто така, значително влијаеше на неформалното образование во 21 век. Просторите на производителите и лабораториите во заедницата обезбедуваат средини каде што поединците можат да се вклучат во практично учење базирано на проекти. Овие

[14]*B. Holmberg, "Distance Study in Educational Theory and Practice", in "Educational Technology Twenty Years On", ed. G.T. Page and O. A. Whitlock (Kogan Page, London, 1979) p.72 10.*

простори поттикнуваат креативност, иновации и соработка, дозволувајќи им на учениците да експериментираат со технологии како 3D печатење, роботика и кодирање. Движењето создател го нагласува учењето преку правење, поттикнување култура на експериментирање и решавање проблеми.

1.7 Неформалното учење денес

Во денешно време, неформалната настава продолжува да се развива како одговор на технолошкиот напредок, општествените промени и менувањето на образовните парадигми. Пејзажот на неформалното образование станува се повеќе разновиден, динамичен и достапен, што го одразува растечкото признавање на важноста на доживотното учење и потребата за флексибилни, персонализирани образовни искуства.

Дигиталната технологија игра централна улога во денешното неформално учење, обезбедувајќи невиден пристап до образовните ресурси и можности. Онлајн платформите како YouTube, Khan Academy, Coursera и TED-Ed нудат богатство од бесплатни едукативни содржини, кои се движат од упатства и предавања до интерактивни курсеви и работилници. Овие платформи се грижат за различни стилови и преференци на учење, дозволувајќи им на поединците да истражуваат широк опсег на предмети со свое темпо и според нивните интереси. Платформите за социјални медиуми како Твитер, Фејсбук и Редит, исто така, станаа центри за неформални заедници за учење, каде што поединците можат да споделуваат знаење, да поставуваат прашања и да се вклучат во дискусии со експерти и колеги од целиот свет.[15]

Интеграцијата на вештачката интелигенција (АИ) и алгоритмите за машинско учење дополнително ја подобри ефективноста на неформалните методи на настава. Едукативните алатки напојувани со вештачка интелигенција можат да ги анализираат податоците за однесувањето и перформансите на ученикот за да обезбедат персонализирани препораки и повратни информации. Адаптивните системи за учење можат да го приспособат нивото на тежина на содржината врз основа на индивидуалното владеење, осигурувајќи дека учениците се соодветно предизвикани и поддржани. Чет-ботови управувани од вештачка

[15] *Cope, B., & Kalantzis, M. (2009). Ubiquitous learning. Exploring the anywhere/anytime possibilities for learning in the age of digital media. Urbana, IL: University of Illinois Press.*

интелигенција и виртуелни асистенти нудат инстантна помош и насоки, олеснувајќи го самонасоченото учење и решавањето проблеми.

Технологиите за виртуелна реалност (VR) и проширена реалност (AR) отворија нови можности за извонредни и интерактивни искуства за учење. VR симулациите им овозможуваат на учениците да истражуваат виртуелни средини и да се вклучат со сложени концепти на практичен начин. На пример, студентите по медицина можат да практикуваат хируршки процедури во симулирана операциона сала, додека ентузијастите по историја можат да ги посетат античките цивилизации преку виртуелни реконструкции. Апликациите за AR ги преклопуваат дигиталните информации во реалниот свет, подобрувајќи ги искуствата за учење преку интерактивни визуелизации и прибелешки. Овие технологии обезбедуваат моќно средство за искуствено учење, овозможувајќи им на учениците да стекнат подлабок увид и разбирање преку директен ангажман со материјалот.[16]

Движењето создател продолжува да напредува во денешно време, поттикнувајќи култура на креативност, експериментирање и соработка. Просторите на производителите, лабораториите во заедницата и фаб лабораториите обезбедуваат пристап до алатки, опрема и ресурси за практично учење базирано на проекти. Од 3D печатење и роботика до електроника и кодирање, овие простори нудат можности за учениците од сите возрасти да ги истражуваат STEM предметите и да развијат практични вештини. Движењето на создателот го нагласува учењето преку правење, охрабрувајќи ги учесниците да копнеат, прототипираат и повторуваат додека работат на проекти од реалниот свет.

Пандемијата COVID-19 го забрза усвојувањето на решенија за учење преку интернет и далечина, што доведе до дополнителни иновации во неформалната настава. Виртуелните училници, вебинарите и алатките за далечинска соработка станаа суштински компоненти на образованието во светот по пандемијата. Иако промената кон онлајн учењето претставуваше предизвици, исто така отвори нови можности за глобална соработка и споделување знаење. Пандемијата ја нагласи важноста на еластичноста, приспособливоста и дигиталната писменост во навигацијата низ пејзажот на образованието што се развива.

[16] *"Quality guide to non-formal and informal learning processes" (PDF). 2004.*

1.8 Еволуција на неформалното учење во Р. Северна Македонија

Неформалната настава во Северна Македонија претрпе значителна еволуција низ годините, под влијание на културните, социјалните и технолошките промени. Традиционално, неформалното образование во Северна Македонија беше длабоко вкоренето во учењето засновано на заедницата, каде знаењата и вештините се пренесуваа преку усните традиции, стажирање и собири во заедницата. Меѓутоа, со доаѓањето на модернизацијата и глобализацијата, пејзажот на неформалната настава се трансформираше, инкорпорирајќи нови технологии и пристапи додека ги задржа елементите на традиционалните методи.

Историски гледано, неформалната настава во Северна Македонија беше тесно поврзана со семејните и општинските структури. Старешините одиграа централна улога во пренесувањето на културното наследство, локалните обичаи и практичните вештини на помладите генерации. Како средства за пренесување на културниот идентитет и вредности се користеле раскажувањето приказни, народната музика и народните ора. Дополнително, стажирањето во различни занаети, како што се дрво, ковач и земјоделство, обезбеди практично искуство за учење за стекнување специјализирани вештини. [17]

Во втората половина на 20 век, урбанизацијата и индустријализацијата донесоа промени во неформалните наставни практики во Северна Македонија. Додека традиционалните форми на учење засновано на заедницата опстојуваа во руралните области, урбаните центри забележаа појава на нови неформални образовни можности. Народните библиотеки, културните центри и организациите на заедницата почнаа да нудат едукативни програми, работилници и настани за да се задоволат потребите на урбаното население. Овие иницијативи имаа за цел да ја промовираат писменоста, доживотното учење и културното збогатување.

Кон крајот на 20-от и почетокот на 21-от век беше сведок на интегрирањето на технологијата во неформалните наставни практики во Северна Македонија. Широката достапност на интернетот и дигиталните уреди го трансформираа начинот на кој луѓето пристапуваат до информации и се вклучуваат во учењето. Онлајн платформите,

[17] *Stephen T. Russell. "The Developmental Benefits of Nonformal Education and Youth Development" (PDF). Focus. The University of California, Davis. Archived from the original (PDF) on 26 September 2015.*

образовните веб-страници и социјалните медиуми станаа вредни ресурси за неформално образование, обезбедувајќи пристап до широк спектар на образовни содржини, упатства и дискусии. Понатаму, алатките за дигитална комуникација ги олеснија виртуелните заедници на ученици, овозможувајќи им на поединците да се поврзат, да соработуваат и да разменуваат знаење преку географските граници.

Во последниве години, Северна Македонија бележи се поголем акцент на неформалните и искуствените пристапи за учење. Невладините организации (НВО) и групите на граѓанското општество одиграа значајна улога во промовирањето иницијативи за неформално образование фокусирани на еколошката свест, граѓанскиот ангажман и зајакнувањето на младите. Програмите за образование на отворено, искуствата за учење базирани на природата и искуствените работилници се здобија со популарност, обезбедувајќи можности за практично истражување и развој на вештини.

Движењето создател, исто така, направи упад во неформалната настава во Северна Македонија, охрабрувајќи ја креативноста, иновативноста и културата DIY (направи сам). Простори, работилници и иновативни центри се појавија во урбаните центри, нудејќи пристап до алатки, технологија и ресурси за заедничко учење и истражување базирано на проекти. Овие простори обезбедуваат платформа за поединци да експериментираат, прототипираат и развиваат практични вештини во области како што се роботиката, кодирањето и дигиталната изработка.

2. Сличности и разлики на неформално и формално учење

2.1. Формално учење

2.1.1 Организација

Организацијата на формалното образование е хиерархиска, напредува низ однапред дефинирани фази или нивоа кои одговараат на различни возрасти и развојни пресвртници. Овие фази обично вклучуваат основно образование, средно образование и терцијарно или

високо образование. Секоја фаза се надоврзува на знаењата и вештините стекнати во претходните фази, обезбедувајќи им на студентите постепено понапредно разбирање на различни предмети и дисциплини.

Во секоја образовна институција, формалното образование следи збир на воспоставени политики, регулативи и процедури управувани од образовните власти или владините тела. Овие прописи обезбедуваат конзистентност и квалитет низ образовниот систем, одржувајќи ги стандардите на наставната програма, наставата и оценувањето. Образовните власти поставуваат цели за учење, ги дефинираат академските стандарди и го надгледуваат сертификацијата и акредитацијата на институциите и програмите.[18]

Формалното образование е претежно засновано во училница, со потребно редовно присуство и учество. Наставниците испорачуваат содржини преку предавања, семинари и практични сесии, дополнети со учебници, едукативни материјали и стандардизирани проценки. Поставката во училницата обезбедува структурирана средина за учење каде што учениците можат да се вклучат во наставната програма под водство на квалификувани едукатори.

Оценувањето и евалуацијата се интегрални компоненти на формалното образование. Стандардизираното тестирање и формалните проценки се користат за мерење на перформансите и разбирањето на учениците, обезбедувајќи објективни критериуми за напредување и сертификација. Овие проценки служат како одредници за академските достигнувања и помагаат да се идентификуваат областите каде што на учениците може да им треба дополнителна поддршка или интервенција.

Покрај наставата во училница, формалното образование често вклучува воннаставни активности, како што се: спорт, уметност и клубови, кои придонесуваат за севкупниот развој на учениците. Овие активности обезбедуваат можности за социјална интеракција, креативно изразување и личен раст, дополнувајќи ја академската наставна програма.

Испораката на формалното образование е поддржана од низа образовни ресурси и инфраструктура, вклучувајќи училници, лаборатории, библиотеки и технолошки ресурси.

[18] *Aruştei, Carmen Claudia; Florea, Nelu; Manolescu, Irina Teodora (2018). "Forms of learning within higher education. Blending formal, informal and non-formal"*

Овие ресурси обезбедуваат дека студентите имаат пристап до материјалите и капацитетите потребни за ефективно да ги поддржат нивните искуства за учење.[19]

Понатаму, формалното образование се потпира на квалификувана и посветена работна сила од едукатори, администратори и помошен персонал. Наставниците минуваат низ специјализирана обука за педагогија, експертиза за предмети и управување со училниците, додека администраторите го надгледуваат секојдневното работење на образовните институции, осигурувајќи дека тие работат ефикасно и ефективно.

2.1.2 Методи на испорака

Методите на испорака во формалното образование се дизајнирани да обезбедат структурирано и сеопфатно искуство за учење, суштинско за академски и професионален развој. Централно место во овој пристап е наставата заснована во училница, каде учењето се одвива во рамките на физичката училница под водство на квалификувани едукатори. Оваа поставка овозможува директна интеракција помеѓу наставниците и учениците, поттикнувајќи средина погодна за структурирано учење. Физичкото присуство во училниците поттикнува активно учество, непосредна повратна информација и динамични дискусии, кои се составен дел на процесот на учење.

Карактеристика на испораката на формално образование е редовниот распоред на часови. Од студентите се бара постојано да присуствуваат на овие сесии, придржувајќи се до однапред утврден распоред. Оваа регуларност влева дисциплина и обезбедува континуиран ангажман со наставната програма. Структурираниот распоред, исто така, овозможува систематско напредување низ наставната програма, осигурувајќи дека целиот потребен материјал е опфатен сеопфатно.

Формалното образование користи различни наставни методи за да се грижи за различни стилови на учење и да го подобри разбирањето. Предавањата се вообичаен метод, каде што наставниците им доставуваат содржина директно на учениците. Овој метод е ефикасен за презентирање на големи количини на информации на кохерентен и организиран начин. Покрај предавањата, има семинари и упатства, кои се поинтерактивни и се фокусираат на дискусија и подлабоко истражување на темите. Овие сесии ги

[19] *Claudio Zaki Dib. "FORMAL, NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION: CONCEPTS/APPLICABILITY" (PDF). stitute of Physics University of São Paulo, Brazil.*

поттикнуваат студентите да се вклучат критички со материјалот, да поставуваат прашања и да го развијат своето разбирање преку дијалог и дебата.

Лабораториските сесии и практичната настава се исто така составен дел на спроведувањето на формалното образование, особено по научни и технички предмети. Овие сесии обезбедуваат практично искуство и им овозможуваат на студентите да го применат теоретското знаење во практични услови. Ова искуствено учење е клучно за развој на практични вештини и за зајакнување на теоретските концепти преку примена во реалниот свет.

Оценувањето е критична компонента на спроведувањето на формалното образование. Стандардизираното тестирање и формалните проценки се користат за да се оцени успешноста и разбирањето на учениците. Овие проценки доаѓаат во различни форми, вклучувајќи писмени испити, практични испити, квизови и задачи. Резултатите од овие проценки обезбедуваат објективни мерки за постигањата на учениците, информирајќи ги и учениците и воспитувачите за напредокот и областите на кои им треба подобрување. Овој процес на оценување обезбедува исполнување на целите на учењето и ги одржува академските стандарди на институцијата.[20]

Друг значаен аспект на спроведувањето на формалното образование е употребата на учебници и други едукативни материјали. Овие ресурси обезбедуваат суштинска содржина и служат како референци што ја поддржуваат наставата во училницата. Доследната употреба на стандардизирани материјали гарантира дека сите студенти имаат пристап до истите информации, промовирајќи еднаквост и доследност во учењето.

Технологијата сè повеќе станува составен дел од испораката на формалното образование. Дигиталните алатки и платформи се користат за подобрување на традиционалните наставни методи, обезбедувајќи нови начини за студентите да се вклучат во материјалот. Онлајн ресурсите, образовниот софтвер и виртуелните училници нудат дополнителни начини за учење, правејќи го образованието подостапно и пофлексибилно. Сепак, дури и

[20] *Cox, M. J. (2013). Formal to Informal Learning with IT: Research Challenges and Issues for elearning. Journal of Computer Assisted Learning , 1-22.*

со интеграцијата на технологијата, јадрото на формалното образование останува структурираното искуство во училницата предводено од наставници.

2.1.3 Цели

Целта и целите на формалното образование се повеќеслојни, со цел да им се обезбеди на поединците знаења, вештини и компетенции неопходни за личен развој, општествен придонес и професионален успех. Во неговото јадро, формалното образование се стреми да пренесе основно знаење низ низа предмети, осигурувајќи дека студентите стекнуваат широко и избалансирано разбирање за клучните академски дисциплини. Ова основно знаење служи како основа врз која се гради понатамошното специјализирано образование и професионална обука.

Една примарна цел на формалното образование е да ги подготви студентите за академско напредување. Со следење на структурирана наставна програма, студентите се опремени со критичко размислување и вештини за решавање проблеми неопходни за високото образование. Формалното образование ја поттикнува интелектуалната љубопитност и ја поттикнува љубовта кон доживотното учење, подготвувајќи ги студентите да продолжат со понатамошни студии на колеџи и универзитети. Оваа прогресија низ различни образовни фази обезбедува продлабочување и проширување на знаењето, овозможувајќи им на студентите да истражуваат посложени и специјализирани предмети додека напредуваат.[21]

Покрај академската подготовка, формалното образование игра клучна улога во професионалниот развој. Тој ги обезбедува специфичните вештини и квалификации потребни за различни кариери, што ги прави поединците поконкурентни на пазарот на труд. Формалното образование вклучува стручна и техничка обука, која е од суштинско значење за професиите кои бараат специфична експертиза и практични вештини. Со усогласување на образовните резултати со барањата на пазарот на трудот, формалното образование помага да се премости јазот помеѓу образованието и вработувањето, зголемувајќи ја економската продуктивност и индивидуалните изгледи за кариера.

[21] *Dib, C. Z. (1988). Formal, Non-Formal and Informal Education: Concepts/Applicability. Cooperative Networks in Physics Education (pp. 300-315). New York: American Institute of Physics.*

Друга значајна цел на формалното образование е промовирање на социјализација и културно разбирање. Училиштата и образовните институции не се само центри за учење, туку и социјални средини каде учениците комуницираат со врсниците од различно потекло. Оваа интеракција поттикнува социјални вештини, емпатија и културна свест, кои се од витално значење за живеење и работа во мултикултурно општество. Формалното образование, исто така, влева вредности како почит, одговорност и граѓанска должност, подготвувајќи ги учениците да станат информирани и активни граѓани кои позитивно придонесуваат за нивните заедници.

Понатаму, формалното образование има за цел да развие критички животни вештини кои ги надминуваат академските и професионалните компетенции. Тие вклучуваат комуникација, соработка, креативност и приспособливост, кои се од суштинско значење за навигација низ комплексноста на модерниот живот. Структурираната средина на формалното образование обезбедува можности за учениците да се вклучат во воннаставни активности, како што се спорт, уметност и клубови, кои придонесуваат за нивниот севкупен личен развој. Овие активности помагаат да се изградат карактер, издржливост и лидерски вештини, кои се важни за личен раст и успех.[22]

Формалното образование, исто така, се стреми да ги реши прашањата за еднаквост и пристап, стремејќи се да обезбеди квалитетно образование за сите поединци без оглед на нивното социо-економско потекло. Нудејќи стандардизирано образование, формалните институции имаат за цел да ги изедначат условите за игра, давајќи му на секој ученик еднаква можност да успее. Оваа посветеност на правичност гарантира дека образованието служи како моќна алатка за социјална мобилност, овозможувајќи им на поединците да ги подобрат своите околности и да го постигнат својот потенцијал.

2.1.4 Инструктори

Во формалното образование, инструкторите играат клучна улога во обликувањето на искуството и резултатите од учењето за учениците. Овие едукатори, без разлика дали се наставници, професори или предавачи, обично се сертифицирани професионалци кои

[22] *Eaton, Sarah Elaine (22 May 2011). "Formal, Non-Formal and Informal Learning". Archived from the original on 30 January 2017. Retrieved 23 May 2011.*

поминале низ обемна обука и поседуваат специјализирани знаења во нивните предметни области. Нивните квалификации и експертиза се основни за обезбедување на испорака на висококвалитетно образование.

Примарната одговорност на инструкторите за формално образование е да пренесат знаење и да го олеснат учењето. Ова вклучува креирање планови за часови, одржување предавања и водење дискусии во училниците за да им се помогне на учениците да разберат сложени концепти. Инструкторите користат различни наставни методи и педагошки стратегии за да се грижат за различни стилови на учење, осигурувајќи дека сите студенти имаат можност ефективно да го сфатат материјалот. Тие често ги интегрираат технологијата и мултимедијалните ресурси за да го подобрат нивното учење и подинамично да ги ангажираат учениците.

Оценувањето и евалуацијата се критични компоненти на улогата на инструкторот во формалното образование. Инструкторите дизајнираат и администрираат тестови, квизови, задачи и други форми на оценување за да го измерат учењето и напредокот на учениците. Овие проценки обезбедуваат вредни повратни информации и за учениците и за инструкторите, истакнувајќи ги областите на сила и идентификувајќи теми кои можеби бараат дополнително внимание. Преку овој процес на оценување, инструкторите можат да ги приспособат своите наставни методи и да обезбедат дополнителна поддршка за студентите кои можеби се борат.

Покрај академската настава, инструкторите за формално образование исто така играат значајна улога во менторството и поддршката на студентите. Тие нудат насоки за академски и прашања поврзани со кариерата, помагајќи им на студентите да донесат информирани одлуки за нивните идни патеки. Ова менторство се протега на обезбедување емоционална и социјална поддршка, создавање безбедна и инклузивна средина во училниците каде што учениците се чувствуваат ценети и охрабрени да се изразат. Инструкторите често служат како примери, прикажувајќи ги вредностите на интегритет, посветеност и доживотно учење.

Професионалниот развој е постојан аспект на кариерата на инструкторот во формалното образование. За да останат актуелни со најновите образовни истражувања, педагошки техники и технолошки достигнувања, инструкторите редовно се вклучуваат во активности

за професионален развој. Тие може да вклучуваат присуство на работилници, конференции, продолжување на понатамошно образование и учество во заеднички заедници за учење. Постојаниот професионален раст осигурува дека инструкторите можат да обезбедат најсовремена и најефикасно образование на своите студенти.

Инструкторите во формалното образование, исто така, придонесуваат за развој и усовршување на наставната програма. Тие соработуваат со колегите и образовните власти за да дизајнираат наставни програми кои ги задоволуваат образовните стандарди и одговараат на потребите на нивните студенти. Ова вклучување во развојот на наставната програма им овозможува на инструкторите да се осигураат дека материјалот е релевантен, сеопфатен и усогласен со целите на образовната институција.

Понатаму, инструкторите често се ангажираат во истражувачки и научни активности, особено во високообразовните услови. Ова истражување не само што го унапредува знаењето во нивната област, туку и го збогатува нивното учење со донесување најсовремени откритија и увиди во училницата. Со придонесување за академски стипендии, инструкторите ја подобруваат интелектуалната строгост на образовната средина и ги инспирираат студентите да се вклучат во нивните сопствени истражувачки напори.

2.2 Неформално

2.2.1 Организација

Организацијата на неформалното образование се карактеризира со нејзината флексибилност и приспособливост на уникатните потреби и околности на учениците. Програмите и иницијативите се дизајнирани да одговараат на локалниот контекст, адресирање на непосредните и практични потреби за учење во заедниците. Иницијативите за неформално образование често се организирани од невладини организации (НВО), групи во заедницата или приватни субјекти, секој од нив носи свои ресурси, експертиза и мрежи во образовниот процес.[23]

[23] *Mr Cristian Dumitrescu (15 December 1999). "Non formal education". Report. Committee on Culture and Education.*

Програмите за неформално образование може да се одвиваат во широк опсег на поставки, вклучувајќи центри во заедницата, работни места, домови, онлајн платформи и средини на отворено. Овие поставки обезбедуваат можности за учење кои се достапни, погодни и релевантни за животот на учениците. Иницијативите за неформално образование може да таргетираат одредени групи или популации, како што се возрасните кои сакаат да ги подобрат своите вештини за описменување, стручна обука за невработени млади или програми засновани во заедницата кои се занимаваат со локални еколошки прашања.

Методите на испорака во неформалното образование се разновидни и разновидни, што ја одразува флексибилноста на пристапот. Работилниците, семинарите и сесиите за обука најчесто се користат за да се обезбедат фокусирани искуства за учење на одредени теми или вештини. Активностите за искуствено учење, како што се практиканти, стажирање и проекти за услуги во заедницата, им овозможуваат на учениците да стекнат практични вештини и знаења преку практично искуство.[24]

Платформите за онлајн учење станаа сè поважни во испораката на неформално образование, нудејќи флексибилни и достапни начини за учениците да се вклучат во образовните содржини. Онлајн курсевите, вебинарите и виртуелните работилници обезбедуваат можности за самостојно учење и далечинско учество, допирајќи до поединци кои можеби немаат пристап до традиционалните образовни ресурси.

Менторството и коучингот се исто така значајни компоненти на неформалното образование, обезбедувајќи персонализирана поддршка и насоки за учениците додека ги извршуваат своите образовни цели. Менторите и тренерите може да понудат совети, охрабрување и практична помош, помагајќи им на учениците да ги надминат предизвиците и да постигнат успех во нивните напори за учење.

Оценувањето и евалуацијата во неформалното образование често се помалку формализирани отколку во формалните образовни средини. Наместо стандардизирани тестови и оценки, неформалното образование може да користи понеформални методи на оценување, како што се самооценување, рецензии од колеги и практични демонстрации на вештини. Овие алтернативни форми на оценување обезбедуваат вредни повратни

[24] *"Recognition of Non-formal and Informal Learning - Home". OECD*

информации за учениците и олеснувачите, помагајќи да се измери напредокот и да се идентификуваат областите за подобрување.

2.2.2 Испораки на методи

Неформалното образование користи разновидни и флексибилни методи на испорака дизајнирани да ги задоволат уникатните потреби и околности на учениците. За разлика од формалното образование, кое следи ригидна и стандардизирана наставна програма, неформалното образование се прилагодува на специфичните цели на учење и средини на неговите учесници. Оваа приспособливост го прави неформалното образование особено ефективно во решавањето на непосредните и практични потреби за учење.[25]

Методите на испорака во неформалното образование се различни и можат да се одвиваат во широк опсег на опкружувања. Тие вклучуваат центри на заедницата, работни места, домови, онлајн платформи и преку локални организации. Децентрализираната природа на неформалното образование овозможува повеќе да одговара на локалниот контекст и специфичните потреби на заедницата. Програмите често се организирани од невладини организации (НВО), групи во заедницата или приватни субјекти, при што секој носи свои ресурси и експертиза во образовниот процес.

Работилниците и семинарите се вообичаени методи за испорака во неформалното образование. Овие се обично краткорочни, интензивни сесии фокусирани на одредени теми или вештини. Работилниците и семинарите поттикнуваат активно учество и практично учење, овозможувајќи им на учениците директно да се вклучат со материјалот и да ги применат своите нови знаења на практични начини. Овој интерактивен пристап помага да се зајакне учењето и гарантира дека тој е веднаш релевантен за потребите на учесниците.

Искуственото учење е уште една клучна компонента на неформалното образование. Овој метод вклучува учење преку директно искуство, често надвор од традиционалното опкружување во училницата. Примерите вклучуваат практиканти, стажирање, екскурзии и проекти за општествено- корисна работа. Искуственото учење им овозможува на

[25] *Taylor, Edward W. (August 2006). "Making Meaning of Local Nonformal Education: Practitioner's Perspective"*

учениците да стекнат практични вештини и знаења со активно вклучување во активности од реалниот свет. Овој практичен пристап е особено ефикасен за стручна обука и професионален развој, бидејќи им дава можност на учениците да ги применат своите вештини во практичен контекст.[26]

Платформите за онлајн учење стануваат сè поважни во испораката на неформално образование. Овие платформи нудат флексибилен и достапен начин за учениците да се вклучат во едукативна содржина. Онлајн курсевите, вебинарите и виртуелните работилници им овозможуваат на учениците да учат со свое темпо и од која било локација. Оваа флексибилност е особено корисна за возрасните ученици и оние со зафатен распоред, бидејќи им овозможува да го балансираат своето образование со другите одговорности.

Менторството и коучингот се исто така значајни методи кои се користат во неформалното образование. Овие пристапи вклучуваат интеракции еден-на-еден или мала група каде ментор или тренер обезбедува персонализирано водство и поддршка. Менторството и тренингот им помагаат на учениците да развијат специфични вештини, да поставуваат цели и да се справат со предизвиците. Персонализираното внимание и приспособените совети дадени во овие поставки можат да бидат многу ефикасни во промовирањето на индивидуалниот раст и развој.

Учењето засновано на заедницата е уште еден важен аспект на неформалното образование. Овој метод ги користи ресурсите и знаењето во заедницата за да го олесни учењето. Програмите засновани на заедницата често се фокусираат на локални прашања и вклучуваат соработка меѓу членовите на заедницата. Овој пристап не само што се однесува на специфичните образовни потреби, туку и ги зајакнува врските во заедницата и ја промовира социјалната кохезија.

Неформалното образование често користи неформални методи за оценување за да ги оцени резултатите од учењето. За разлика од формалното образование, кое се потпира на стандардизирани тестови и оценки, неформалното образование може да користи

[26] *Willems, Jurgen (1 September 2015). "Individual perceptions on the participant and societal functionality of non-formal education for youth: Explaining differences across countries based on the human development index". International Journal of Educational Development.* ***44****: 11–20.*

самооценување, рецензии од врсници и практични демонстрации на вештини. Овие неформални проценки обезбедуваат повратни информации кои се директно релевантни за целите и напредокот на учениците, помагајќи им да ги разберат нивните силни страни и области за подобрување.

Инструкторите во неформалното образование доаѓаат од различно потекло и можеби не секогаш поседуваат формални квалификации за настава. Наместо тоа, тие често носат практично искуство и специјализирано знаење во нивните наставни улоги. Оваа разновидност овозможува неформалното образование да се потпира на широк опсег на експертиза, правејќи го искуството за учење богато и разновидно. Фасилитаторите и обучувачите во неформалното образование често се подостапни и поповрзани со учениците, особено во програмите засновани на заедницата.

2.2.3 Цели

Една од примарните цели на неформалното образование е да обезбеди можности за доживотно учење. Тој признава дека учењето е континуиран процес кој се протега надвор од границите на формалното школување. Неформалното образование нуди можности за поединците да стекнат нови вештини, знаења и компетенции во текот на нивниот живот, овозможувајќи им да се прилагодат на променливите околности, да ги следат личните интереси и да останат релевантни во светот кој брзо се развива.[27]

Друга клучна цел на неформалното образование е промовирање на социјалната вклученост и еднаквост. Тој признава дека не сите поединци имаат пристап до формални образовни можности поради различни бариери како што се сиромаштија, инвалидитет или географска изолација. Неформалното образование има за цел да ги премости овие празнини преку обезбедување алтернативни патишта за учење кои се достапни, флексибилни и прилагодени на специфичните потреби на маргинализираните или недоволно опслужените популации. Посегнувајќи до оние кои можеби биле исклучени од

[27] *Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Durik, A. M., & Elliot, A. J. (2008). The role of achievement goals in the development of interest: Reciprocal relations between achievement goals, interest, and performance. Journal of Educational Psychology, 100(1), 105-122.*

формалното школување, неформалното образование промовира еднакви можности за личен развој и зајакнување.

Неформалното образование служи и како платформа за развој на вештини и стручна обука. Тој нуди практични, практични искуства за учење кои ги опремуваат поединците со вештини и знаења потребни за да влезат во работната сила, да продолжат со претприемачки потфати или да ја подобрат нивната вработливост. Програмите за стручна обука, стажирањето и работилниците за градење вештини се вообичаени примери на иницијативи за неформално образование кои на учесниците им обезбедуваат опипливи вештини и квалификации кои се директно релевантни за нивните избрани области.[28]

Покрај поттикнувањето на индивидуалниот раст, неформалното образование придонесува за развој на заедницата и социјална кохезија. Тоа често се случува во рамките на локалните заедници, потпирајќи се на ресурсите и експертизата на членовите на заедницата за да се олесни учењето. Програмите за неформално образование засновани на заедницата не само што се однесуваат на специфичните образовни потреби, туку и ги зајакнуваат социјалните врски, промовираат културна размена и ги овластуваат заедниците заеднички да се справуваат со локалните предизвици. Со вклучување на учениците во значајни активности кои имаат позитивно влијание врз нивните заедници, неформалното образование поттикнува чувство на припадност и колективна одговорност.

Понатаму, неформалното образование игра витална улога во промовирањето на културното зачувување и зачувувањето на наследството. Обезбедува можности за поединците да учат за нивните културни традиции, јазици и истории, обезбедувајќи вредни знаења и практики да се пренесуваат од една генерација на друга. Културните програми за неформално образование често вклучуваат раскажување приказни, традиционални уметности и занаети и прослави во заедницата, овозможувајќи им на учесниците да се поврзат со нивното културно наследство на значајни начини.

[28] *Harry Smaller, Rosemary Clark, Doug Hart, David Livingstone and Zahra Noormohamed (2000) "Teacher Learning, Informal and Formal: Results of a Canadian Teachers' Federation Survey"*

2.2.4 Инструктори

Една од клучните карактеристики на инструкторите во неформалното образование е нивната достапност и поврзаност со учениците. Многу инструктори за неформално образование се членови на заедниците на кои им служат, што ги запознава со локалниот контекст, култура и предизвици. Оваа близина им овозможува на инструкторите да воспостават значајни врски со учениците, да градат доверба и да создадат поддржувачка средина за учење каде што поединците се чувствуваат ценети и охрабрени да учествуваат активно.

Инструкторите во неформалното образование често поседуваат специјализирана експертиза во одредени области или области на интерес. Тие може да бидат професионалци, практичари или ентузијасти кои се страстни за споделување на своето знаење и вештини со другите. Оваа експертиза им овозможува на инструкторите да понудат практични сознанија, примери од реалниот свет и практични искуства за учење кои се директно релевантни за потребите и целите на учениците.[29]

Покрај тоа, инструкторите во неформалното образование играат различни улоги надвор од традиционалната настава. Тие служат како ментори, тренери, олеснувачи и водичи, обезбедувајќи персонализирана поддршка и насоки за учениците додека се движат по нивните образовни патувања. Ова менторство се протега надвор од академските прашања и вклучува личен развој, насочување во кариерата и обука за животни вештини, охрабрувајќи ги учениците да го постигнат својот целосен потенцијал и внатре и надвор од училницата.

Инструкторите во неформалното образование често се многу прилагодливи и креативни во нивните наставни пристапи. Тие ги препознаваат различните стилови на учење, преференции и способности на нивните ученици и користат различни наставни методи за ефективно да ги ангажираат учениците. Овие методи може да вклучуваат искуствено учење, групни активности, играње улоги, раскажување приказни и мултимедијални презентации, меѓу другото. Со приспособување на нивните наставни стратегии на потребите и интересите на нивните ученици, инструкторите во неформалното образование

[29] *Alan Rogers (6 March 2007). Non-Formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?. Springer*

создаваат динамични и интерактивни средини за учење кои инспирираат љубопитност, истражување и откривање.

Понатаму, инструкторите во неформалното образование се самите доживотни ученици. Тие активно бараат можности за професионален развој, континуирано образование и подобрување на вештините за да останат актуелни со новите трендови, најдобри практики и иновации во нивната област. Оваа посветеност на тековното учење не само што го збогатува нивното сопствено знаење и експертиза, туку и го подобрува квалитетот и релевантноста на образовните искуства што им ги обезбедуваат на своите студенти.

3. Валидација на неформалното учење во Европската Унија и препораки за Северна Македонија

Република Македонија, како земја- кандидат за членство во Европската Унија прави континуиран и значителен напредок во усогласувањето на својот образовен систем со образовните политики и стандарди на Европската Унија. Министерството за образование и наука раководи и е вклучено во повеќе законски, стратешки и оперативни иницијативи, како што се изготвувањето на национална рамка на квалификации (MQF) и нејзино упатување кон Европската рамка за квалификации (EQF). Процесот вклучува активности што ги прави државата да се интегрира во Европската област на доживотно учење, со визија да ги еманципира своите граѓани да се движат слободно меѓу различни средини за учење, работни места, региони и држави во потрага по учење. Во оваа смисла, доживотното учење ги опфаќа сите форми на учење – од предучилишното образование до периодот по пензионирањето и истовремено ги вклучува формалното, информалното и неформалното учење. Формалното, информалното и неформалното учење се дефинираат на следниов начин:

Формално учење: Учење кое се случува во организирана и структурирана средина (како што се институции за образование и обука или на самото работно место) и тоа е јасно определено како учење (во смисла на цели, време или ресурси). Формалното учење е намерно учење кое го изведуваат лицата и обично доведува до сертифицирање.

Неформално учење: Учење кое е вградено во планираните активности, а кое не е јасно определено како учење (во смисла на цели во учењето, време за учење или поддршка во учењето), но кое содржи важен елемент на учење. Неформалното учење е намерно учење кое го преземаат лицата и тоа обично не доведува до сертифицирање.

Информално учење: Учење кое е резултат на секојдневните активности (работа, дома или слободни активности). Тоа не е организирано и структурирано во смисла на цели, време или поддршка во учењето). Во повеќето случаи информалното учење не е намерно учење од аспект на поединецот.

Иако формалното образование обично е регулирано и тоа е образованието кое најчесто го признаваат работодавачите, давателите на образовни услуги и општеството генерално, валидацијата на неформалното и информалното учење сè уште е релативно нов концепт. Она што е важно е дека истото досега е препознаено како важен аспект на рамката на квалификации за Македонија. Уште повеќе, Министерството за образование и наука и македонскиот Центар за образование на возрасни, во соработка со ЕТФ неодамна (во месец мај 2016 година) изготвија Патоказ за имплементација на систем за валидација на неформалното и информалното учење во Република Македонија (Министерство за образование и наука, 2016). Овој документ е базиран врз европскиот контекст на валидација и на анализа на локалната ситуација, ги зацртува патиштата за валидација на неформалното и информалното учење во контекст на македонската рамка за квалификации и содржи акциски план (чекор по чекор) за нејзина подготовка, пилотирање и целосна имплементација до 2020 година (Центар за образование на возрасни, 2016, стр. 37). Развојот на системот е предвидено да се прави преку партиципативен процес, насочуван од Управен одбор за валидација на неформалното и информалното учење, поврзан со Одборот за национална рамка на квалификации. Предвиденото развивање на македонскиот систем за валидација на неформалното и информалното учење, како што е предвидено и во патоказот, е целосно усогласено со двата главни европски документа, кои го насочуваат процес на валидација на неформалното и информалното учење – во прв ред тоа се: препораката на Советот за валидација на неформалното и информалното учење (2012), (CEDEFOP, препорака на Советот од 20 декември 2012 година за валидација на неформалното и информалното учење (2012/C 398/01), 2012) и Европските насоки за

валидација на неформалното и информалното учење 2015 (CEDEFOP, Европски насоки за валидација на неформалното и информалното учење, 2015).

Треба да се посочи дека Република Македонија, пред осамостојувањето, имаше дефинирана активна политика во доменот на НФО. Иако во тој систем, државата била таа која го обезбедувала спроведувањето на НФО во примарното, секундарното и терцијарното образование, фокусот на НФО не бил занемарлив. Тој се однесувал и на елементарните процеси, како описменување и создавање можности за заокружување на основното и средното образование кај возрасните, така и можности за лична надградба во извесен број вештини (јазици, занаети) и можност за помладата популација да реализира дел од своите интереси преку разни видови организирани активности надвор од формалниот систем. Во тој период забележително е постоењето и работата на андрагошкиот институт, кој во периодот на раната транзиција на земајта замира. Од тој момент до денес, научната работа, истражувањата, прилозите и учеството во креирањето на политиките од страна на стручната јавност се одвива на неорганизиран начин, повремено, без обезбедена можност за континуитет и институционална меморија за процесите на трансформација на општеството.[30]

3.1 Компаративна анализа: Европски контекст

Препораката на Советот и насоките на ЕУ се стремат кон тоа да образложат повеќе можни решенија и чекори, а не да пропишуваат едно решение за сите. Сепак, она што тие го пропишуваат е повик за одржливост на решението кое ќе биде избрано (без разлика за какво решение станува збор) и препораки за главните принципи за валидација на неформалното и информалното учење. Генезата на системот за валидација на неформалното и информалното учење и неговата институционална рамка се разликуваат од држава до држава низ цела Европа. Може да се каже дека има онолку конкретни институционални решенија колку што има држави. Тие може да се групираат околу три главни критериуми: а) структурата на правната рамка (единствена или повеќекратна);

[30] *Cope, B., & Kalantzis, M. (2009). Ubiquitous learning. Exploring the anywhere/anytime possibilities for learning in the age of digital media. Urbana, IL: University of Illinois Press.*

б) постоењето на национална стратегија за валидација на неформалното и информалното учење;

в) структурата на институционалната рамка за валидација, која ќе биде користена од оваа анализа за да ги покаже разните оперативни пристапи кон валидацијата.

Ако ги погледнеме одблизу горенаведените критериуми, ја добиваме следнава слика:

а) Краткиот преглед на тоа како се групирани државите според нивната законска рамка за валидација покажува дека само три држави имаат единствена правна рамка за валидација. Повеќето држави имаат повеќекратни рамки кои опфаќаат разни сектори (ДДВ, училишта, високо образование – но не мора да значи дека се опфатени сите сектори) или валидацијата е опфатена со други правни рамки.

Единствена правна рамка за валидација Франција, Малта, Турција	**Повеќекратни рамки кои опфаќаат различни сектори** Австрија, Белгија, (со Фландрија и Валонија), Бугарија, Швајцарија, Чешка, Данска, Финска, Шпанија, Естонија, Германија, Италија, Литванија, Летонија, Луксембург, Холандија, Норвешка, Полска, Шведска, Словенија
Правната рамка за други иницијативи, исто така, ја опфаќа и валидацијата Исланд (образование за возрасни), Ирска, Унгарија (високо образование, образование за возрасни), Португалија (високо и невисоко образование), Романија, Словачка	**Не постои правна рамка која ја опфаќа валидацијата** Кипар, Грција, Хрватска, Лихтенштајн, Велика Британија (Англија и Северна Ирска, Велс, Шкотска)

Извор: Европски инвентар 2014

Предности	Недостатоци
Правна сигурност во однос на овластувањата и надлежностите за валидација	Правната рамка може да бара долготрајни и обемни процедури за да се направат неопходните законски измени (спротивно на системите без правна рамка, каде што е можно брзо да се реагира), и ова е особено случај со државите кои имаат повеќекратни правни рамки и процеси за валидација/ обезбедување квалитет
Јасно дефинирани процедури, жалбени постапки, кредити и сл.	
Во отсуство на правна рамка, институционалните структури имаат тенденција „спонтано“ да се развиваат, согласно потребите	

б) Уште повеќе, државите се разликуваат според тоа дали постојат сеопфатна стратегија за валидација на неформалното и информалното учење или секторски стратегии. Повеќето од државите имаат или стратегија, во која недостасуваат некои елементи, или се во постапка на нејзино изготвување. Повторно да кажеме дека само три држави имаат сеопфатна национална стратегија:

Постои сеопфатна стратегија Финска, Франција, Шпанија	**Постои стратегија, но во неа недостасуваат некои елементи** Чешка, Данска, Естонија, Италија, Исланд, Луксембург, Летонија, Норвешка, Холандија, Полска, Романија
Стратегијата е во развој	**Нема стратегија/ ниту во развој**

Австрија, Белгија-Фландрија, Швајцарија, Кипар, Германија, Грција, Лихтенштајн, Литванија, Малта, Португалија, Словенија, Словачка, Турција	Белгија-Валонија, Бугарија, Хрватска, Унгарија, Ирска, Шведска, Велика Британија- Англија и Северна Ирска, Велика Британија-Шкотска, Велика Британија-Велс

Извор: Инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, 2014

Генералниот тренд се движи во насока на стратегија/ стратегии за валидација на национално ниво. Сепак, самиот факт што има стратегија не имплицира дека државата на повисоко ниво од развој во валидацијата на неформалното и информалното учење, ниту дека стратегијата се спроведува. Уште повеќе, многу држави имаат секторски стратегии кои не ги опфаќаат сите полиња на образованието, а од друга страна постоењето на стратегијата помага во јасноста и отчетноста на процесот на валидација, особено кон неговите корисници. [31]

в) Државите, исто така, може да ги групираме и според нивната институционална рамка за валидација. Во потрага по модел кој би бил соодветен за институционална структура во Македонија, ова е категоризацијата која се користи во оваа анализа за да се направи споредба помеѓу разните можни решенија.

Не постои единствено координативно тело	Австрија, Белгија-Фландрија, БелгијаВалонија, Кипар, Данска, Естонија, Шпанија, Финска, Италија, Лихтенштајн, Литванија, Летонија, Луксембург, Норвешка, Полска, Шведска, Словенија,

[31] *D. Butts, "Distance Learning and Broadcasting", in "Distance Learning and Evaluation" ed. F. Percival and H. Elligton (Kogan Page, London, 1981) p. 26 9.*

	Турција
Единствено (или главно) координативно тело	Швајцарија, Чешка, Грција, Франција, Исланд, Малта, Холандија, Романија, Словачка, Португалија
Не постои единствено координативно тело или јасна институционална рамка на национално ниво	Бугарија, Германија, Хрватска, Унгарија, Ирска, Велика Британија-Англија и Северна Ирска, Велика Британија-Шкотска, Велика Британија Велс

Извор: Инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, 2014

Инаку, типично е тоа што дури и да постои организација или организации задолжени за координација, нивната улога во најголем дел е да се поттикнува развојот на валидацијата и да се координираат соодветните активности – а помалку да ги спроведува процедурите за валидација, што во најголем број случаи се врши на децентрализиран начин. Инструменти со кои обично го водат/ насочуваат целиот процес на валидација се националната рамка на квалификации и/ или националната стратегија за доживотно учење.[32]

3.2 Извор на држави

Во потрага по модели кои би можеле да бидат од корист за решението во Македонија, оваа Анализа ќе стави акцент врз три држави кои:

- имаат едно (или главно) координативно тело (Исланд);

- немаат единствено координативно тело, но имаат јасна институционална рамка (Словенија и Финска).

[32] *Feutrie M. (2007), Validation of Non-formal and Informal Learning in Europe: Comparative Approaches, Challenges and Possibilities, communication at the conference on .Recognition of Prior Learning: Nordic-Baltic Experiences and European Perspectives., Copenhagen, 8 March 07*

Третата група на држави кои немаат координативно тело или институционална рамка нема да бидат предмет на дополнителна анализа поради тоа што немаат доволен потенцијал позитивно да влијаат врз структурирањето на процесот на валидација во Македонија (иако ова не мора да значи дека не постојат или дека не функционираат национални практики на валидација!. Согласно она што беше договорено со Центарот за доживотно учење и Центарот за образование на возрасни, Анализата ги опфаќа моделите на валидација на неформалното и информалното учење кои се користат во три европски држави, и тоа во разни фази од развој на системот за валидација на неформалното и информалното учење: Словенија, Финска и Исланд. Државите беа избрани според неколку критериуми договорени со Центарот за образование за возрасни, за да ги прикажеме следниве работи:

- разноликоста на можните решенија за валидација на неформалното и информалното учење (т.е. единствено координативно тело за валидација на неформалното и информалното учење, како што е случајот со Исланд; или непостоење на единствено такво тело, како што се случаите со Финска и Словенија),

- решенијата имплементирани во држава која географски и историски е блиска со Македонија но е во понапредна фаза на развој во валидацијата на неформалното и информалното учење (Словенија),

- решенијата имплементирани во економски развиена земја со далеку понапреден систем за образование и валидација на неформалното и информалното учење (Финска), по можност среднорочен и долгорочен модел.

Дополнителни фактори кои треба да бидат земени предвид кога се разгледува споредливоста на државите се бројноста на население, стапката на невработеност, бруто домашниот производ и процентот на БДП инвестиран во образование.

Кога станува збор за големината на државата, за потребите на оваа анализа беа избрани држави кои имаат различна големина на население, иако разликата не е преголема (Словенија со слична големина на население, Финска како најголема држава и Исланд како најмала). За да се овозможи определен степен на споредливост, во анализата намерно не беа земени предвид држави со многу поголем број на население (како што е Франција,

на пример, со речиси 47 милиони жители). Другите податоци (за невработеноста, БДП-то и инвестициите во образованието) се прикажани како информација и ориентација. [33]

Податоците за државите и информациите се преземени од последниот Европски инвентар за валидација (2014)[34] кој содржи најнови сеопфатни податоци за валидацијата на неформалното и информалното учење во 33 држави во Европа – резиме, тематски и извештаи за државите: (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Финска), (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Словенија, 2014), (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Финска, 2014). Дополнителни податоци за државите беа обезбедувани од други држави тогаш кога беше потребно.

3.3 Контекстот во Македонија

Идеите за тоа како би изгледале можните решенија во Македонија, исто така, е добро да го земат предвид и европскиот контекст т. е. примерите прикажани во горенаведената споредбена анализа. Уште повеќе, поглавјето ја истражува инфраструктурата која би можела да понуди почетно насочување за кандидатите за валидација (како што се училишни кариерни центри, проектни кариерни центри, општини, локални канцеларии на Стопанската комора и сл.).

Содржината на ова поглавје во најголем дел се базира врз резултатите од интервјуата кои ги имавме со засегнатите страни во Македонија во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење и тоа:

- Министерство за образование и обука (МОН);

[33] *Green, S. G., Heppard, K. A., & Hornyak, M. J. (2007). Implementing experiential learning: It'snot rocket science. In M. Reynolds, & R. Vince (eds.), Experiential Learning &ManagementEducation (pp. 137-152). New York : Oxford University Press.*

[34]http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/europeaninventory

- Центар за доживотно учење (ЦДУ);

- Центар за образование на возрасни (ЦОВ) ;

- Центар за стручно образование и обука (ЦСОО);

- Државен испитен центар (ДИЦ);

- Стопанската комора (СКМ);

- Асоцијација на работодавачи на Македонија (АЕ);

- Национална агенција за европски едукативни програми и мобилност .

Од претставниците на овие институции со кои разговараме побаравме да ни кажат нешто за процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија, од нивен аспект. Акцентот беше ставен врз нивната евентуална улога во овој процес, примерите за добри практики кои можат да се искористат, инструментите и алатките кои можат да ги понудат за да го поддржат овој процес и поуките кои би можеле да бидат земени предвид во валидацијата на неформалното и информалното учење. Резултатите од анализата се комбинирани со резултатите, дискусиите и заклучоците од другите процеси поврзани со валидација на неформалното и информалното учење а во кои се присутни засегнатите страни.[35]

Министерство за образование и наука (МОН)

Министерството за образование и наука е главен креатор на образовната политика во Македонија. Она што е интересно во последно време е развивањето на Рамката на квалификации за Македонија и нејзино упатување кон Европската рамка на квалификации која, како што спомнавме и погоре, е еден од клучните предуслови за имање на интегриран пристап кон валидацијата на неформалното и информалното учење. Во оваа смисла, Рамката на квалификации за Македонија содржи одредби за валидација и Патоказ за рамката на квалификации (во моментов се изготвува) кој предвидува:

[35] *Novosadova, M., Selen, G., Piskunowicz, A., Hassan, S., Mousa, N., Suoheimo, S., et al. (2013). The Impact of Non Formal Education on Young People and Society. Brussels: AEGEE-Europe.*

- Развивање на системи, процедури и насоки;

- Градење на капацитетите на разните засегнати страни согласно нивната улога;

- Имплементација на валидација на неформалното и информалното учење;

Некои од главните предизвици кои се однесуваат на валидацијата на неформалното и информалното учење, а кои ќе треба да се решаваат се следниве: [36]

- Образложение на кој начин Рамката на квалификации за Македонија ќе го одразува неформалното и информалното учење;

- Подетално објаснување на начинот на кој ќе се стекнуваат квалификациите и на самиот процес на валидација.

Од аспект на работната група која работи врз извештајот за упатување на Националната рамка на квалификации, ова се предизвиците во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење кои ќе треба да се решат во наредниот период:

1. Постои јаз меѓу побарувачката и понудата на образование за возрасни, што пред сè е условен од немањето информации барем за среднорочните и долгорочните потреби на пазарот. Уште повеќе, системот за комуникација на краткорочните потреби е исто така, неефикасен.

2. Ниската свест кај населението за можностите и бенефитите од образованието за возрасни доведува до низок степен на мотивација кај возрасните да учествуваат во доживотното учење, а уште една причина за тоа е отсуството на систем за валидација на неформалното и информалното учење.

3. Не само што компаниите немаат свест за придобивките од имплементирањето на учење на работното место, практичната обука или практикантството, туку и работниците не се доволно свесни за своите образовни права и обврски.

[36]Повратен одговор на работната група, содржани во извештајот за Национална рамка на квалификации кој е добиен од МОН

4. Не постои сеопфатен систем на финансирање на образованието за возрасни во државата, а истовремено работодавачите немаат никаков финансиски стимуланс да инвестираат во образованието на возрасни.

5. Генерално земено, нивото на соработка со разните засегнати страни (на пример, со локалните економски и социјални совети) е на ниско ниво. Постојат сериозни потешкотии околу учеството на бизнис- заедницата во развивањето на програми за учење за возрасните, особено од аспект на резултати од учењето.

6. Програмите наменети за елиминирање на неписменоста кај возрасните лица имаат ограничен опфат, паралелно со целосно отсуство на систем за завршување на средното образование за возрасни.

7. Не постои систем за прибирање и обработка на статистички податоци, докази и анализи за образованието на возрасни.

8. Контролата на квалитет во спроведувањето на образованието за возрасни кое се реализиран од овластени понудувачи и натаму е недоволна.

Од аспект на Министерството за образование и наука, неопходно е да бидат разгледани следниве препораки во однос на валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија:

Препораки:

Да се обезбеди еквивалентност на сертификатите од валидацијата на неформалното и информалното учење со сертификатите стекнати во формалното образование. Некои од главните критериуми тука се постоење на процедури за обезбедување квалитет и користење на резултатите од учењето во сите процедури на валидација на неформалното и информалното учење, како и добро елаборирани и транспарентен процес на валидација.

- Секторски комисии да бидат вклучени во процесот на валидација на неформалното и информалното учење т. е. во изготвувањето на критериумите за валидација;

- Еден од приоритетите на валидацијата на неформалното и информалното учење да биде акцентот на основното образование на возрасни лица и валидација на други квалификации релевантни за вработувањето;

- Да се искористат резултатите од проектот за градење вештини.

Центар за доживотно учење (ЦДУ)

Центарот за доживотно учење е водечки промотор на образованието за возрасни и доживотното учење во Република Македонија. Функционира како ресурсен центар за обучувачи и консултанти и претставува централно место за мрежата на понудувачи на образование за возрасни во Македонија. [37]

Својата визија ја остварува преку имплементација на проекти, вмрежување, обуки на обучувачи, консалтинг, истражување, публикации, промоции, пренесување знаење и лобирање. Врз основа на своите капацитети, Центарот за доживотно учење:

- придонесува кон развојот и воспоставувањето на функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење преку проектни мерки чија цел е давање поддршка на Центарот за доживотно учење, со финансиска помош од DVV Интернационал. Поддршката е договорена на билатерално ниво меѓу Центарот за доживотно учење и Центарот за образование на возрасни, мерките се дефинираат еднаш годишно и се дел од Меморандумот за соработка.

- активно ги промовира валидацијата на неформалното и информалното учење во рамките на доживотното учење во Македонија (на пример, еднаш во годината низ целата држава се организираат „денови на доживотното учење“).

Препораки:

[37] Stuber, J. 2009. "Class, Culture, and Participation in the Collegiate Extra-Curriculum." Sociological Forum 24 (4): 877–900. Thomas, G. 2001. Human Traffic: Skills, Employers, International Volunteers. London: Demos.

Да се искористат капацитетите на Центарот за доживотно учење (експертиза, проекти, експерти, домашни и меѓународни мрежи, настани и сл.) за да се воспостави функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење.

Центар за образование на возрасни (ЦОВ)

Центарот за образование на возрасни е јавна институција за образование на возрасни со мисија да промовира систем за образование на возрасни кој ќе биде функционален, модерен и усогласен со стандардите на ЕУ. Центарот придонесува за исполнување на општествено-економските потреби на Македонија т.е. задоволување на потребите на пазарот на труд и давање поддршка на поединците во нивниот личен развој. Тој, исто така, ги усогласува и интегрира јавниот интерес и интересите на социјалните партнери во образованието за возрасни и ја координира соработката со меѓународните институции и организации во образованието за возрасни. Уште повеќе, негова цел е обезбедување на квалитетен систем за образование на возрасни согласно европските стандарди и практики, преку воспоставување на стандарди и критериуми кои ќе овозможат формално и информално образование за возрасни и ќе создадат висококвалитетна и конкурентна работна сила на пазарот на труд со поддршка на социјалното партнерство. Како јавен орган за образование на возрасни, кој има јасна мисија во која се опфатено и валидацијата на неформалното и информалното учење, Центарот за образование на возрасни е централна точка која делумно веќе раководи и координира со почетниот процес на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија. Во соработка со Европската фондација за обука и со другите засегнати страни во Македонија, Центарот во моментов активно работи врз обмислување и концептуализирање на методологијата и на насоките за валидација на неформалното и информалното учење. [38]

Врз основа на своите сегашни капацитети, Центарот за образование за возрасни е заинтересиран да биде вклучен во процесот на валидација на неформалното и информалното учење и тоа на следниов начин:

- Да дејствуува како главен партнер на министерствата во развојот на политики, законска рамка и стратегии кои се однесуваат на валидација на неформалното и информалното учење;

[38] *Tomlinson, M. 2007. "Graduate Employability and Student Attitudes and Orientations to the Labour Market." Journal of Education and Work 20: 285–304.*

- Да учествува во дефинирањето на приоритетите за валидација на неформалното и информалното учење кои ќе бидат финансирани од меѓународни фондови;

- Да го координира процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија согласно европските стандарди (во моментов партиципативно се работи врз поделба на индивидуалните улоги и задачи на засегнатите страни);

- Заедно со Министерството за образование и наука учествува во обезбедувањето квалитет на валидацијата на неформалното и информалното учење, согласно барањата на Министерството и зацртаните стандарди ;

- Го поддржува Министерството за образование и наука во верификувањето на понудувачите на верификација и води база на податоци на понудувачи регистрирани за валидација на неформалното и информалното учење;

- Има улога на јавен информативен центар во врска со процесите на валидација на неформалното и информалното учење (овозможува информации, насочувања и други неопходни работи преку својата интернет страница, изготвува и дистрибуира летоци и информативни материјали);

- Тесно соработува со верифицирани понудувачи на валидација;

- Го координира формирањето на комисија за валидација;

- Регрутира советници и оценувачи на барање на понудувачите/ објавува повици за оценувачи и учествува во процесот на селекција;

- Организира обуки за оценувачи и советници (кариерни центри, невладини организации, понудувачи на образовни услуги) во врска со прашања поврзани со валидација на неформалното и информалното учење;

- Врши верификација на оценувачите (а ако е потребно и на советниците);

- Води, редовно ажурира и координира регистар на овластени оценувачи (веројатно и на советници) ;

- Ако е потребно и можно во смисла на расположливи капацитети, може да учествува во процесот на жалби доставени од понудувачите на валидација и одржува база на податоци

- Обезбедува дека сертификатите од валидацијата се адекватно интегрирани во системот на квалификации согласно стандардите определени на системско ниво ;

- Активно соработува со сите инволвирани засегнати страни (министерства, агенции, приватен сектор, понудувачи на образовни услуги, комори, невладини организации и сл.) во планирањето и спроведувањето на процесот на валидација.

Препораки:

- Да се искористат горенаведените капацитети на Центарот за образование за возрасни за воспоставување на одржлив и функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење.

Центар за стручно образование и обука (ЦСОО)

Центарот за стручно образование и обука е јавна институција која го интегрира јавниот интерес и интересот на социјалните партнери во стручното образование и обука. Меѓу другите надлежности, Центарот го координира развојот на квалификации за Националната рамка на квалификации за стручно образование и обука и учествува во развојот на законската рамка поврзана со Националната рамка на квалификации. Тој, исто така, е задолжен и за развој и одобрување на стандарди за занимања и учествува во работната група за валидација на неформалното и информалното учење. Центарот за стручно образование и обука е задолжен за формалното стручно образование и обука, но не за возрасни лице (Центарот за образование на возрасни е задолжен за образованието за возрасни). Единствен исклучок е надлежноста која ја има Центарот за стручно образование и обука за Националната рамка на квалификации, ниво 5b. Центарот може да даде корисен придонес и готови шаблони/ обрасци кои можат исто така да се користат во процесот на валидација.

Врз основа на своите сегашни капацитети, Центарот за стручно образование и обука ја гледа својата евентуална улога во процесот на валидација на неформалното и информалното учење на следниов начин:

- Дополнително учество во процесот на развој на валидација на неформалното и информалното учење ;

- Развој/ одобрување на стандарди на занимања како основа за процесот на валидација;

- Развој на квалификации базирани врз стандарди на занимања (види Анексот 3 каде е даден ажуриран образец за квалификации);

- Развој на резултати од учењето и каталози за испити врз основа на тие резултати од учењето ;

- Учество во верификувањето на институциите за валидација;

- Секаде каде што е применливо, членство во комитетот за валидација;

- Поддршка на процесот преку кариерни центри на стручните училишта;

- Поддршка и менторирање на наставниците инволвирани во валидацијата на неформалното и информалното учење.

Што се однесува до процесот на валидација на неформалното и информалното учење, Центарот смета дека може потенцијално да придонесе кон решавање на следниве прашања:

- Поедноставување и скратување на сертифицирањето на квалификации на возрасните лица со професионално искуство (сега, возрасните лица треба да посетуваат консултации, да ги положат сите испити од формалниот систем на образование, иако нема потреба да учествуваат во целосна образовна програма. Ова е тешко за многумина, најмногу поради проблеми со неписменоста. Уште повеќе, не е неопходно искусни професионални лица да ги полагаат сите формални испити за да можат формално да се баваат со своето занимање. Еден исклучок од ова е сертифицирањето на занаетчиите што го прави Занаетчиската комора).

- Поддршка и поедноставено користење на резултатите од учењето во процесот на валидација на неформалното и информалното учење и можност за надворешни оценување на резултатите од учењето на кандидатите вклучени во валидацијата. Исто така, се

препорачува сегашните обрасци за сертификат/ диплома на Центарот за образование за возрасни да се изменат и да ги вклучат резултатите од учењето.

Препораки:

- Тесно да се соработува со Центарот за стручно образование и обука во сите фази на планирање и имплементација на валидацијата на неформалното и информалното учење, особено во однос на (на пример) стандардите на занимања, квалификации, резултати од учењето, каталози со испити и кариерни центри. Центарот за стручно образование и обука да се вклучи во надворешното обезбедување квалитет на сите нивоа (на пример, верификување на понудувачите на валидација, како член во комитетот за валидација). Да се искористат веќе развиените обрасци за стандарди на занимања, квалификации и каталози со испити.

- Во сите каталози со испити и сертификати/ дипломи да ги има и резултатите од учењето;

- Да се обезбеди надворешна валидација на резултатите од учењето;

- Да се овозможи поедноставна процедури за валидација за искусните возрасни лица, без да мора тоа да биде поврзано со полагање на сите испити во формалното образование;

- Да се искористат кариерните центри во училиштата за подигнување на свеста во врска со валидацијата и за контакт со потенцијалните кандидати за валидација (како што се родителите), и да се овозможи почетно насочување на кандидатите. Да се искористат наставниците во училиштата и инфраструктурата за поддршка на иницијалното насочување и давање совети во врска со валидацијата.

Државен испитен центар (ДИЦ)

Државниот испитен центар, меѓу другите задачи, е задолжен и за државните матурски испити, за екстерното оценување, за обуки и испити на директори на училишта, како и за учество на Македонија во меѓународни испити како што е Пиза.

Искуството на овој Центар е од особена важност за валидација на неформалното и информалното учење во следниве области:

- Назначување комитети за испити ;

- Обуки за надворешни испитувачи ;

- Дизајнирање на каталози со прашања, тестови и методологија за оценување;

Врз основа на своите сегашни капацитети, Државниот испитен центар ја гледа својата евентуална улога во давањето поддршка на успешен почеток на процесот на валидација на неформалното и информалното учење на следниов начин:

- Овозможување обуки/ обуки за обучувачи за дизајнирање на каталози со прашања и прашања за тестови; структурен и технички повратен одговор во врска со прашањата;

- Давање совети за избор и назначување на комисијата/ валидаторите за потребите на валидацијата;

- Обуки за валидатори ;

- Евентуално учество во комисиите за валидација во пилот фазата со цел споделување искуства (со сегашните практики не е можно пошироко учество во идниот процес на валидација на неформалното и информалното учење);

Во оваа смисла, Државниот испитен центар може да го понуди и искуството од државната матура која би можела да помогне во оформувањето на процесот на валидација;

- Државната матура е стандардизирана за општото и за стручното образование и таа води кон пристап до високото образование. Државната матура се состои од три екстерни и еден испит во училиштето, а се бара и проектна работа;

- Државниот испитен центар централно го координира и управува со процесот на матура;

- Се назначува надворешна комисија со 3-5 члена (најчесто 3-4 члена) за да ги набљудува и евалуира матурските испити. Претседател на испитната комисија е универзитетски професор, а членови се наставници и практичари. Континуитетот на работата на комисијата е од суштинско значење па затоа се препорачува да не се менува повеќе од еден член на комисијата годишно, или воопшто никој да не се менува.

- Релевантните вработени во Државниот испитен центар и членовите на надворешните комисии поминаа низ интензивна обука пред да биде воведен државниот систем на матура во 2008 година. Обуката се состоеше од дизајнирање на испитите, нивно усогласување со целите на испитите, структурирање на тестовите, анализа на податоците, повратен одговор, сигурност и валидација на тестирањето. Новите членови на надворешните комисии поминуваат низ дводневна обука што ја организира Државниот испитен центар.

- Еден голем тим во 2006 година изготви општа структура на испитите/ каталог со испити[39] кои постојано се ажурираат. Еден вработени во Државниот испитен центар координира еден или повеќе предмети и елаборира структура на тест која е одраз на тежината на секој дел од испитот (на пример: 50% од бодувањето за делот А од тестот; 15% за делот Б од тестот, итн.). Структурата на испитите е во вид на повеќе можни одговори или есеј. Пред да бидат конечно одобрени, еден независен читател на тестовите, кој обично е универзитетски професор (но не е истото лице кое е претседател на комисијата за испити) уште еднаш ги разгледува прашањата од тестовите.

- Отворените испити мора да бидат евалуирани од најмалку двајца оценувачи кои ќе треба да се согласат околу резултатот. Ако постои несогласување тогаш отворениот испит му се дава на раководителот на сите оценувачи.

За целите на валидација на неформалното и информалното учење од корист донекаде може да биде и искуството на Државниот испитен центар од екстерното оценување.

- Тука сите прашања имаат неколку можни одговори и нив ги изготвуваат Бирото за развој на образованието и советниците за стручно образование и обука за сите предмети. Има вкупно три нивоа на задачи: основни, средни и комплексни (комплексните обично се прашања кои се однесуваат на определена ситуација) и студија на случај. Исто како и кај државната матура, и тука имаме независно лице (универзитетски или училиштен професор/ наставник) кое ја чита и проверува содржината на сите прашања. Прашањата се јавно достапни.

- Повратниот одговор се добива со задоволство и истиот се интегрира врз основа на мислењето на комисијата.

[39] http://www.matura.gov.mk/documents.aspx?language=MK&page=O6dtQQpiV3o=

- Обуката се состои од обука на оние кои ги изготвуваат испитите и истата ја организира Државниот испитен центар (обучени за изготвување на прашања со повеќе можни одговори, Блумова таксономија и подготвување на технички задачи).

Препораки:

- Тесно да се соработува со Државниот испитен центар во процесот на валидација на неформалното и информалното учење за да се обезбеди интегрирање на знаењето и искуството на Центарот во овој процес.

- Соработка со Државниот испитен центар околу обуката на комисиите за валидација и на оние кои ги изготвуваат испитите (притоа водејќи сметка процесот на валидација на неформалното и информалното учење да биде индивидуализиран, флексибилен и барем делумно практичен, додека матурскиот и екстерните испити обично се формални, колективни и се базираат само на формални методи на испитување).

- Интегрирање на бизнис заедницата и коморите во имплементацијата на валидацијата на неформалното и информалното учење, за да се земат предвид нивните интерес и за да ги признаваат понатаму сертификатите од валидацијата.

Стопанска комора (СКМ)

Стопанската комора на Македонија е најголема стопанска комора со околу 15. 000 членки од кои повеќето се мали и средни претпријатија. Таа целосно го поддржува процесот на валидација на неформалното и информалното учење и делумно е веќе вклучена во неговиот развој. Комората гледа на валидација како на еден од клуч ните инструменти кој ќе им помогне на нејзините членки да најдат квалификувана работна сила за занимањата кои се во дефицит, а со тоа и намалување на стапката на невработеност во Македонија.

Стопанската комора на Македонија ја гледа својата улога на партнер во процесот на валидација на неформалното и информалното учење како субјект кој овозможува директна и структурна поврзаност со повеќе компании во Македонија, што може да има повеќекратна полза: од генерално инволвирање на работодавачите во планирањето или

имплементацијата на валидација, подигнување на свеста, регрутирање на кандидати за валидација, па сè до регрутирање на советници и валидатори кои ќе бидат вклучени во постапките на советување и оценување.

Во овој контекст, Стопанската комора на Македонија беше партнер во проект финансиран од ЕУ, со кој за првпат (и единствен пат досега) беше пилотирано (меѓу другите резултати на проектот) валидација на неформалното учење во Македонија – проектот за градење на вештините (Build Up Skills).[40]

Општа цел на овој проект беше решавање на проблемот на несовпаѓање меѓу побарувачката на вештини на пазарот на труд и понудата во градежниот сектор во Македонија, со конкретна цел да се придонесе кон националните цели за енергетска ефикасност, па во таа смисла проектот:

- Ги дефинираше и ги изрази во бројки потребите и можностите на македонскиот градежен сектор за придонес кон националните цели за енергетска ефикасност;

- Ги дефинираше неопходните вештини и работна сила за изградба на блиску до нула енергетски објекти;

Проектот, исто така, стави акцент врз идентификување и унапредување на вештините на градежните работници во соодветните области, како и дефинирање на нови квалификации и вештини во областа. Еден дел од проектот беше посветен и на валидацијата 19 на неформалното учење на градежните работници.

Проектот во основа го пилотираше валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија во периодот на неговото времетраење 2012-2014 година. Интервјуто со Стопанската комора понуди интересен увид во остварувањата и научените поуки, кои накусо се елаборирани подолу.

Ова е кратко објаснување на главните елементи и на поуките научени во пилотираниот процес на валидација, од искуството и од аспект на Стопанската комора на Македонија. Крајниот резултат беше формално валидација на неформалното учење на градежните

[40] http://www.buildupskills.mk/

работници во вкупно пет занимања, а резултат од ова беше дека околу 1. 000 работници се стекнаа со сертификати за квалификации:

1. Во јавноста беше објавен повик за кандидати, но самиот процес на регрутирање се покажа како мошне тежок и исто така беше тешко да се контактира со кандидатите, и со повеќето од нив беше контактирано преку компаниите (тука Стопанската комора беше од исклучителна помош).

2. Беше назначен комитет за валидација со членови од соодветниот факултет, Стопанската комора на Македонија и Центарот за образование на возрасни. Барем некои од избраните членови треба да имаат заднина која одговара на компетенциите кои се валидираат. Комисијата помина низ курс за валидација кој беше организиран од проектот и учествуваше во консултативен процес за валидација, кој исто така беше организиран во рамките на проектот.

3. Процесот на аплицирање се состоеше од изготвување на портфолио од страна на работниците кои ќе го покажат своето знаење, вештини и компетенции (во најголем дел се состоеше од сертификати/ дипломи од формалното образование и сертификати за професионално знаење и вештини стекнати надвор од формалниот образовен систем). Повеќето од работниците беа делумно или целосно неписмени. Од суштинска важност беше на овие луѓе да им се даде можност да работат со ментор кој го поддржуваше овој процес.

4. Споредливоста на апликациите беше тешка затоа што целата документација доставена од кандидатите се разликуваше. Поради ова постоеше реален ризик од субјективен пристап од страна на членовите на комитетот за валидација. Од овој аспект, неопходно е да се изготват и користат обрасци за оценување на документацијата од портфолијата која не е можно да се споредува.

5. Нивоата на знаење, вештини и компетенции, исто така, не беа едноставни за споредување. Во таа смисла, се препорачува да се користат одредени нивоа на компетенции т. е. усогласени со нивоата од Националната рамка на квалификации/ формално образование (како што се основно, средно и напредно).

6. Исто така се увиде дека системот за валидација треба да биде (и да остане) флексибилен за да одговори на потребите на пазарот на труд и на неговите кандидати. Ако системот е пререгулиран тоа може да доведе до преголеми формалности, кои на крајот ќе завршат во процес на валидација карактеристичен за училиште.

7. Актуелната законска рамка директно не ја регулира валидацијата. Во моментов не е можен директен и флексибилен пристап до валидацијата, при што кандидатите треба да ги положат испитите од формалниот образовен систем (со определено менторство кое им се овозможува). Ова често се покажува како проблематично за возрасните кои работат или за оние кои бараат вработување затоа што нивното претходно учење не е признаено. Занаетчиската комора законски може да врши валидација на занаетчиите, но тоа е само за нив.

Препораки:

- Да се искористи мрежата на Стопанската комора на Македонија и на другите комори за регрутирање на кандидатите преку нивните компании- членки и да се назначат стручни лица за валидација. Стопанската комора на Македонија работи со менаџерите за човечки ресурси во компаниите и таа е веќе инволвирана во развојот на Национална рамка на квалификации за сите нивоа, основното ниво на образование.

- Да се оди на флексибилни решенија за валидација на неформалното и информалното решение место претерано регулирање на валидацијата.

- Да се назначат флексибилни комисии за валидација кои ќе се состојат од неколку членови со заднина кој одговара на занимањето кое се валидира.

- Да се назначат ментори кои би ги поддржувале кандидатите, особено оние кандидати со ниско ниво на писменост.

- Да се искористат обрасците за валидација кои се претходно изготвени врз основа на бараните стандарди за да се овозможи споредливост на сертификатите и да се поддржи објективноста во работата на членовите на комисијата.

- Да се користат нивоа за да се опише нивото на знаење, вештини и препораки кои се компатибилни со општата рамка за образование во државата.

- Да се прилагоди законската рамка за да се овозможи пристап до валидацијата без да има непотребни обуки.

- Да се искористат процедурите и научените поуки од проектот за градење вештини и да се оформи структурата на идното валидација на неформалното и информалното учење во Македонија.

Асоцијација на работодавачи на Македонија (АЕМ)

Асоцијацијата на работодавачи е единствената асоцијација на работодавачи во Македонија и таа е социјален партнер инволвиран во Социо-економскиот совет на национално ниво (тело кое ги утврдува стратегиите за економски развој и вработување), во колективните договори и во локалната самоуправа (има вкупно 11 социо-економски совети за локален развој). Тоа има интензивна и одлична соработка со Агенцијата за вработување и учествува во нејзиниот Управен одбор. Асоцијацијата секоја година известува до Министерството за труд и социјална политика и до Агенцијата за вработување за тоа какви се потребите на пазарот на труд. Се финансира од членарина и во голема мера е поддржана од Меѓународната организација на трудот. Асоцијацијата на работодавачи може да регистрира приватни понудувачи и таа самата може да понудувач на образовни услуги. Во име на свето членство (работодавачи), Асоцијацијата на работодавачи е повеќе од заинтересирана да го поддржи процесот на валидација на неформалното и информалното учење, особено валидација на занимања кои повеќе се бараат (оние во текстилната индустрија, туризмот, градежништвото, храна и вино, итн.). Таа работи со менаџерите за човечки ресурси во сите 17 економски сектори и е добро информирана за локалната економска структура. Таа може да понуди директен пристап до своето членство – работодавачите. Особено вреден е пристапот до големите компании со повеќе од 500 вработени (ова се 1% од сите компании во Македонија кои вработуваат 20% од сите вработени во Македонија). Сепак, со само две постојано вработени лица, учеството на Асоцијацијата на работодавачи во целост зависи од евентуално

финансирање. Таа има локални канцеларии во сите поголеми градови, но во нив работат волонтери.

Евентуалната улога на Асоцијацијата на работодавачи во процесот на валидација на неформалното и информалното учење е во: контакти со работодавачи со цел подигнување на свеста и регрутирање на кандидатите за валидација, како и за регрутирање на оценувачи/ практичари (исто така преку нејзините локални канцеларии).

Препораки:

- Соработка со Асоцијацијата на работодавачи за да се интегрираат интересите на работодавачите во валидацијата на неформалното и информалното учење и да се регрутираат кандидатите и практичарите.

Национална агенција за европски образовни програми и мобилност

Националната агенција за европски образовни програми и мобилност е јавна институција чија цел е промовирање и имплементирање на европските образовни програми во Македонија. Таа придонесува кон развојот на општество базирано врз знаење, со одржлив економски развој, повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија, со акцент на размената, соработката и мобилноста во областите на образование и обука

Агенцијата веќе активно учествува во работните групи за Националната рамка на квалификации и за Стратегија за доживотно учење. Таа, исто така, тесно соработува со министерствата за економија и за труд, како и со Агенцијата за вработување и понудувачите на образовни услуги.

Својата евентуална улога во валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија таа ја гледа во мотивирањето на понудувачите на образовни услуги и на кариерните центри со кои соработува, во насока на активна поддршка на процесот на валидација (подигнување на свеста, советување). Еден од приоритетите на Еразмус+ проектот кој го имплементира Агенцијата, исто така, е и валидација на неформалното и информалното учење, со акцент врз валидација на работното искуство (како една од трите клучни активности на Еразмус+). Меѓу другите активности, Еразмус+ овозможува

грантови на стручните училишта во Македонија, поддржувани од Агенциајта, да вршат сертифицирање на практичната работа која учениците ја вршат во компании во странство (обично се работи за практиканство кое трае две недели), при што сертификатите се признати од работодавачите во Македонија, и ова претставува пример за добра пракса во Македонија.

Други задачи на Агенцијата се и подигнување на свеста и промовирање на инструменти кои придонесуваат кон транспарентност на индивидуалните вештини, знаење и компетенции на европско ниво, кои, исто така, се составен дел од процесот на валидација (тука Агенцијата делува или самостојно или соработува заедно со министерствата, Агенцијата за вработување, Центарот за образование на возрасни, понудувачите на образовни услуги и слично.). Ова се некои од поважните инструменти:

- Europass станува збор за стандардизиран образец на CV во европски рамки кој помага во ефикасното и јасно презентирање на вештините и квалификациите ;[41]

- Youthpass, станува збор за инструмент за валидација на неформалното учење на младите, на европско ниво, кој води кон социјално признавање на младинската работа. Поединците можат да го користат за да направат рефлексија на личниот процес на неформално учење и на резултатите од истото (на пример, преку учество во проект) и тој помага да се опишат активностите кои биле реализирани и компетенциите кои биле стекнати во текот на работата/ проектот.[42]

- Додаток на диплома во кој се содржани резултатите од учењето (како дополнување на стандардните сертификати/ дипломи од наученото во Македонија кои се базираат врз образец во кој не се содржани резултатите од учењето). Додатоците ги издава Агенцијата врз основа на барањето на кандидатот;

- Euroguidance претставува нова мрежа во Македонија чија цел е да овозможи поддршка во областа на мобилност на учењето и развој на доживотното насочување во рамките на образованието, обуката и вработувањето.[43] Акцентот на работата поврзана со Euroguidance во Македонија е ставен на работата во кариерните центри во високообразовните

[41] http://europass.mk/
[42] https://www. youthpass.eu/en/youthpass/about
[43] http://euroguidance.eu

институции (институциите за високо образование имаат законска обврска да формираат кариерни центри кои даваат совети во врска со кариерното насочување, изготвување на CV, барање работа и стипендии) но исто така и во основните и средните училишта. Во рамките на овие активности, Агенцијата ги посети сите 54 кариерни центри во стручните училишта во Македонија од кои, според мислењето на Агенцијата, околу 30% (околу 20 кариерни центри) функционираат многу добро;

- Промовирање на EQAVET - EQUAVET е заедница на практики која на едно место ги обединува земјите членки, социјалните партнери и Европската комисија со цел европска соработка во развој и унапредување на обезбедувањето квалитет во стручното образование и обука, со користење на Европската референтна рамка за обезбедување квалитет.[44]

Препорака:

- Да се искористат знаењето и искуството на Агенцијата и инструментите кои таа ги промовира за подигнување на свеста во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење, давање на иницијални информации, совети и упатување на потенцијалните кандидати.

3.4 Фази во процесот на валидација

Претходната анализа покажува дека најчестите фази во процесот на валидација се:

1. Идентификување;

2. Документирање;

3. Оценување ;

4. Сертифицирање;

[44] http://www. eqavet.eu/gns/home.aspx

Ова е, исто така, и структурата на планираниот процес на валидација во Македонија. Споредбената анализа наведена погоре детално објаснува на кој начин се организирани фазите на валидација во трите држави (содржината и надлежностите).

Врз основа на европските стандарди, препораките од патоказот и елементите на актуелниот модел на валидација на неформалното и информалното учење за Македонија (кој во моментов е во развој), фазите на процесот на валидација во Македонија би изгледале на начин кој е прикажан во табелата подолу. Поради тоа, би било добро максимално да се искористат методологијата и научените поуки од проектот за градење вештини (види погоре). Да потсетиме, овој проект силно препорачува процесот на валидација да содржи интензивно менторство за кандидатите кои имаат ниско ниво на писменост, да има обрасци и инструменти за поедноставно споредување на различната документација за валидација како и шема за нивоа на знаење (ниско, средно и напредно) во процесот на валидација.

Фаза	**Опис**	**Засегнати страни кои се инволвирани**
0. Подигнување на свеста и иницијално информирање (информативни канцеларии)	Информирање на јавноста за можностите/ иницијативите за валидација • Промовирање на позитивен имиџ на валидацијата, нејзин квалитет и промовирање доверба во валидацијата (преку летоци, весници, брошури) • Семинари, конференции и работилници за професионални лица, практичари и за поширокаата публика • Посети на компании	Забелешка: сите засегнати страни треба активно да учествуваат во процесот на подигнување на свеста (ако е можно). Функционирањето на информативните канцеларии треба да има соодветна географска распределеност со користење на постојните структури и врз основа на нивните капацитети. • МОН, МТСП, ЦОВ и ЦДУ како главни актери да го структурираат и иницираат процесот на подигнување на свеста, при што истиот треба да биде поддржан и од: • Други јавни засегнати страни (општини, државни

		агенции, даватели на услуги) • Стопански комори и социјални партнери • Невладини организации • Националната агенција за европски едукативни програми и мобилност • Други, ако е применливо
1. Идентификување	• Давање совети и насоки на кандидатите • Информации за постапката на валидација, барањата, времетраењето, трошоците и можностите • Иницијална евалуација на документацијата која била доставена • Идентификување на потребите од дополнително учење/ обука • Евентуално започнување со подготвување на портфолио • Идентификување на евентуалните потреби од дополнително насочување и поддршка во текот на целиот процес на валидација (на пример, за кандидатите со ниско ниво на писменост) • Мотивација на кандидатите	За одобрените активности на валидација • Советниците обучени во верификувани понудувачи на услуги за валидација имаат главна улога во процесот на идентификување, и во Агенцијата за вработување која треба да се фокусира на целната група на невработени лица • Советниците обучени во кариерните центри, невладини организации, општините низ целата држава, треба да го поддржат овој процес (зависно од нивните ресурси)
2. Документирање	• Поддршка на кандидатите во подготвувањето на апликација и портфолио согласно барањата • Поддршка на кандидатите во разбирањето и документирањето на барањата за занимања	• Советници обучени во верификувани понудувачи на услуги за валидација и Агенцијата за вработување • Советниците обучени во кариерните центри, невладини организации, општините низ целата држава, треба да го поддржат овој процес (зависно од нивните ресурси)

3. Оценување	• Барање за комисија за валидација до Центарот за образование на возрасни • Дискусија околу апликацијата на индивидуално ниво • Евалуација на апликацијата/ портфолиото во однос на барањата • Консултации и со други експерти ако е потребно • По потреба, од кандидатот да се побара да достави дополнителна документација • Дебата и дискусија околу одлуката за валидација	Верификувани понудувачи на услуги за валидација преку назначени комисии за валидација во кои членуваат лиценцирани валидатори • Целокупна поддршка (вклучувајќи го и регрутирањето на валидатори) од страна на советниците за стручно образование и обука, Центарот за образование на возрасни, секторските совети
4. Сертифицирање	• Изготвување предлог за признавање • Усвојување на формално решение • Издавање на сертификат за квалификации	• Понудувачите на услуги за валидација до Центарот за образование на возрасни, врз основа на препораката од комитетот за валидација

4. Влијанието на неформалното образование во иднината на младите и нивната работа

Уништувачките ефекти на економската криза врз младите луѓе, што резултираше со најниска стапка на вработеност кај младите досега во Европската унија, ја направија вработливоста на младите луѓе уште погорлив проблем. Над 10% од младите луѓе на возраст од 15 до 24 години во Европа не се ниту во вработување, ниту во образование или обука, со проценета загуба од над 100 милијарди евра годишно, вклучително и заостанати

приходи и вишок трансфери.[45] Недостатокот на поврзаност со пазарот на труд, исто така, има импликации за социјалната вклученост, бидејќи вработувањето ја обликува релациската динамика на поединците, социјалното учество и социјалната интеграција. [46]Важноста на вклученоста во младинските организации често се игнорира во главните студии за вработливост. Индивидуалниот развој на вештини, социјалниот капитал и психолошкиот развој на капиталот не можат сами да се справат со актуелниот проблем со невработеноста кај младите, туку може да бидат важни елементи на „мексот на вработливост“ на поединци. Написот дава придонес на два фронта. Прво, емпириски, тој дава преглед на перцепциите, врз основа на анализата на базата на анкети на ниво на Европа (N = 1076), во врска со зголемувањето на три различни „главни градови“ кои произлегуваат од вклученоста во младинските организации. Оваа анализа моментално недостига во литературата и е поврзана со пошироки дискусии за улогата на неформалното образование во развојот на вештините што се релевантни за вработување, и за новите стратегии што младите ги усвојуваат за да се разликуваат на пазарот на трудот, по децении образовна експанзија. [47]Второ, написот придонесува кон теоретските литератури за социјалната репродукција преку анализа на степенот до кој развојот на различните форми на капитал произлезен од вклучувањето во младинските организации варира во зависност од социо-економското потекло. Терминот „младинска организација“ се користи во овој член во широка смисла, за да се однесува на широк сет на општествени организации (здруженија, клубови или движења) кои се формираат за да им служат на младите луѓе и каде што младите се задолжени за оперативното структура, на донесување одлуки за фокусот на активностите на организациите и нивните организациски стратегии.[48] Овие организации имаат тенденција да бидат обезбедувачи на некој вид неформално образование врз основа на рекреативни, политички или општествени активности. Тие можат да се формираат околу широк опсег на теми, може да се движат низ населбите, училиштата или спортовите, игралиштата, политичките или религиозните

[45] Adams, A. V. 2007 The Role of Youth Skills Development in the Transition to Work: A Global Review. Washington, DC: World Bank.
[46] Room, G. 1995. Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion. Bristol: Policy Press.
[47] Ball, S. 2003. Class Strategies and the Education Market. Abingdon: Routledge-Falmer.
[48] Souto-Otero, M., D. Ulicna, L. Schaepkens, and V. Bognar. 2013. “Study on the Impact of Non-Formal Education in Youth Organisations on Young People’s Employability.” Final report to the European Youth Forum. Bath: University of Bath and GHK.

здруженија - меѓу другото - и можат да работат на локално, национално или меѓународно ниво. Примери на младински организации вклучуваат студентски организации, извидници и младински клубови. Во делот за преглед на литература од статијата, се повикуваме на „младинска работа“, чии ефекти врз развојот на вештините се истражени во литературата. Младинската работа е разновидна, не може секогаш директно да се диференцира од сродните активности и нејзината дефиниција е сложена.[49] Сепак, општо е прифатено дека се однесува на активност за поддршка на личниот, социјалниот и политичкиот развој на постарите деца и младите, преку нивно доброволно вклучување. Џефс и Смит (2010) подвлекуваат пет карактеристики на младинската работа: таа се фокусира на потребите и искуствата на младите луѓе - наместо да ги следи стандардизираните процеси и наставни програми - учеството е доброволно; го поттикнува здружувањето, односите и заедницата, охрабрувајќи ги сите да се приклучат, организираат и учествуваат во активности; обезбедува пријателска, достапна и одговорна средина; и се осврнува на образованието и благосостојбата на младите.[50] Според тоа, младинската работа е релациска активност каде младинскиот работник и младиот човек воспоставуваат двонасочен дијалог кој е централен во често искуствениот и колективниот процес на учење. Младинската работа може да се одвива во различни контексти и поставки (болници, библиотеки, места во заедницата, места за рекреација, итн.), каде и да се младите, но младинските организации се централно опкружување за младинската работа, и затоа двата термини се тесно поврзани. Остатокот од статијата е структуриран на следниов начин: вториот дел прави преглед на релевантната литература за развој на вештини и подобрување на вработливоста преку вклучување во младински организации; третиот дел ги објаснува податоците и методите што се користат за анализа; четвртиот дел ги прикажува наодите и петтиот дел заклучоците на студијата.

Развојот на социјалниот и психолошкиот капитал може да се очекува да ја подобри вработливоста на поединците. Што се однесува до потенцијалниот ефект од развојот на вештините (човечкиот капитал) во младинските организации врз вработливоста на младите, прашањето треба да се поврзе со легитимноста и кредибилитетот што

[49] Dickson, K., C. A. Vigurs, and M. Newman. 2013. Youth Work: A Systematic Map of the Research Literature. Dublin: Department of Children and Youth Affairs.
[50] Jeffs, T., and M. K. Smith, eds. 2010. Youth Work Practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

работодавците ги даваат на развојот на вештините во тие организации. Богата литература за употребата на биографски информации во процесите на регрутирање сугерира дека работодавците ги ценат воннаставните активности генерално, иако степенот на вредноста што им се придава зависи од одредени услови, како што се бројот на искуства, нивниот вид и како тие се претставени. Клучниот начин на кој активностите поврзани со младите можат позитивно да влијаат на процесот на регрутирање се заснова на идејата дека регрутерите имаат имплицитни теории кои поврзуваат одредени искуства со одредени групи на вештини. Ефектите од содржината на резимето врз препораките за вработување се посредувани од перцепциите на работодавците за усогласеноста личност-работа и усогласеноста на личноста-организацијата. Учеството во одредени воннаставни активности се толкува како сигнал за личноста на младиот човек.[51] Дополнително, животните искуства на апликантите може да ги подобрат ефектите слични на мене на работодавците во однос на тие апликации, што би ја зголемило вредноста што им ја придаваат регрутерите. Работодавачите ги оценуваат кандидатите со ниски академски квалификации, но високи количини на работно искуство и воннаставни активности како високо вработливи. Всушност, може да се види дека луѓето кои вршат високо воннаставни активности имаат специјализиран сет на вештини. Во рамките на оваа севкупна шема, типот на вклученост во воннаставните активности - на пример, дали е преземена лидерска улога или не - може да има ефект врз вредноста што ја придаваат работодавците.

4.1 Неформално образование во Република Северна Македонија после Ковид - 19

Пандемијата на COVID-19 донесе значајни промени во образовниот и работниот свет, вклучувајќи ја и Република Северна Македонија. Неформалното образование, кое често се одвива надвор од традиционалниот училишен систем, стана уште поважно за младите во овој контекст. Еве како неформалното образование влијаеше и ќе продолжи да влијае на младите и нивната работа по COVID-19:

[51] Demos. Tomlinson, M. 2007. "Graduate Employability and Student Attitudes and Orientations to the Labour Market." Journal of Education and Work 20: 285–304.

Приспособливост на новите реалности

Дигитална писменост: Пандемијата ја нагласи важноста на дигиталните вештини. Многу неформални програми понудија онлајн курсеви за програмирање, дигитален маркетинг, веб дизајн и други области, помагајќи им на младите да се прилагодат на дигиталниот свет.

Онлајн учење: Со затворањето на училишта и универзитети, многу млади се свртија кон онлајн платформите за учење. Неформалните образовни програми нудат флексибилност и можност за учење од далечина, што беше од суштинско значење за време на карантините и ограничувањата.

Развој на нови вештини и компетенции

Креативност и иновација: Кризата со COVID-19 поттикна потреба за иновативни решенија и креативно размислување. Неформалното образование често промовира креативност и иницијатива, овозможувајќи им на младите да развијат нови идеи и проекти.

Претприемништво: Многу млади во Северна Македонија ги искористија можностите за претприемништво кои се понудени преку неформални образовни програми. Ова им помогна да започнат свои бизниси и да креираат нови можности за вработување.

Ментално здравје и благосостојба

Поддршка и совети: Неформалните образовни програми често вклучуваат менторство и психолошка поддршка, што е особено важно во време на криза. Младите добија поддршка за справување со стресот и анксиозноста поврзана со пандемијата.

Здравствено образование: Програмите за неформално образование исто така промовираат здравствени практики и свест за ментално здравје, помагајќи им на младите да се грижат за својата физичка и ментална благосостојба.

Пристап до глобалната заедница и можности

Глобални програми и мрежи: Преку онлајн неформални програми, младите имаат пристап до глобални заедници и можности за учење и работа. Ова им овозможува да се вклучат во проекти со меѓународен карактер и да изградат глобална мрежа на контакти.

Културна размена: Онлајн програмите овозможуваат културна размена и разбирање на различни перспективи, што е важно за глобалната компетентност и инклузивност.

Подобра конкурентност на пазарот на труд

Флексибилност и прилагодливост: Неформалното образование им помага на младите да станат пофлексибилни и прилагодливи на нови работни услови и технологии, што е клучно на пазарот на труд по COVID-19.

Практични искуства: Програмите за неформално образование често вклучуваат стажирања и практични проекти, што им помага на младите да стекнат реално работно искуство и да се подготват за своите кариери.

II Истражување

Опис на истражувањето

Концептот на учење се прошири надвор од традиционалните граници на формалните образовни системи. Формалното образование, кое се карактеризира со структурирани наставни програми, стандардизирани проценки и институционални поставки, беше камен-темелник за ширење на знаењето и развој на вештини (ОЕЦД, 2019). Сепак, брзиот технолошки напредок и еволуирачките барања на пазарот на труд ги истакнаа ограничувањата на формалното образование во задоволувањето на разноликите потреби за учење (Шулц и Робинсон, 2019). Како резултат на тоа, неформалното учење, кое вклучува самонасочено учење, ангажман во заедницата и искуствени активности, се појави како комплементарен пристап кон традиционалното образование (Ливингстон, 2001).

Неформалното учење се дефинира како „учење кое е претежно неструктурирано, искуствено и често самонасочено“ (Colley, Hodkinson, & Malcolm, 2003, стр. 7). Се одликува со својата флексибилност, пристапност и способност да се прилагоди на индивидуалните потреби и околности на ученикот (Eraut, 2004). Оваа форма на учење сè повеќе се препознава по својата улога во поттикнувањето на доживотното учење, личниот развој и развојот на вештини кои не се секогаш обработени во формалните образовни системи (Merriam, Caffarella, & Baumgartner, 2007).

И покрај своите придобивки, неформалното учење често се смета за помалку вредно од формалното образование, особено во однос на ингеренциите и напредувањето во кариерата (Европска комисија, 2015). Ова истражување има за цел да го истражи степенот до кој неформалното учење може да влијае врз развојот на младите и нивниот кариерен

напредок во споредба со формалното образование. Преку испитување на резултатите од неформалните и формалните образовни патеки, истражувањето има за цел да обезбеди сознанија засновани на докази кои можат да ги информираат образовните политики и практики, особено во подобрувањето на улогата на неформалното учење во справувањето со недостатокот на вештини на пазарот на труд (УНЕСКО, 2020).

Глобалниот образовен пејзаж

Глобалниот образовен пејзаж се соочува со значителен предизвик во задоволувањето на различните потреби на учениците и усогласувањето на образовните резултати со барањата на пазарот на труд во 21-от век (Светски економски форум, 2020). Додека формалното образование останува примарна маршута за стекнување знаење и развој на вештини, тоа често не успева да држи чекор со брзите промени во технологијата, општеството и економијата (Шлајхер, 2018). Ова несовпаѓање може да резултира со недостаток на вештини и несоодветна подготовка за работната сила, оставајќи многу млади луѓе без потребните компетенции за да успеат во сè покомплексен свет (ОЕЦД, 2019).

Спротивно на тоа, неформалното учење, со својата флексибилна, искуствена и насочена кон ученикот природа, има потенцијал поефикасно да ги реши овие празнини (Ливингстон, 2001). Сепак, и покрај неговите предности, неформалното учење често не се препознава или вреднува на исто ниво со формалното образование, особено во однос на ингеренциите, прифаќањето во општеството и напредувањето во кариерата (Европска комисија, 2015). Ова потценување покренува критични прашања за улогата на неформалното образование во развојот на младите и неговиот потенцијал да служи како алтернатива или дополнување на традиционалните патеки за учење.

Централниот проблем што ова истражување се обидува да го реши е дали неформалното учење може да обезбеди подобра прогноза за иднината на младите во споредба со формалното образование. Конкретно, студијата има за цел да истражи дали младите луѓе кои се занимаваат со неформално образование можат да постигнат слични или подобри резултати во однос на личен развој, стекнување вештини и напредување во кариерата како нивните врсници кои ги следат патеките на формалното образование. Разбирањето на овие динамики е од клучно значење за дизајнирање ефективни образовни стратегии кои ќе ги

задоволат различните потреби за учење и ќе промовираат можности за доживотно учење за сите.

Истражувачки цели

Примарната цел на ова истражување е да го истражи влијанието на неформалното учење врз развојот на младите и нивниот кариерен напредок во споредба со формалното образование. Со испитување на резултатите од двете образовни патеки, студијата се обидува да обезбеди подлабоко разбирање за тоа како неформалното учење може да се интегрира во образовните политики и практики за да се подобрат севкупните искуства за учење и подготвеноста за кариера.

Специфични цели:

1. Да се анализира прилагодливоста на неформалното учење во одговор на брзо менувачките барања за знаење и вештини во споредба со формалното образование.
2. Да се процени флексибилноста на вештините и компетенциите стекнати преку неформалното образование и нивната усогласеност со потребите на пазарот на труд.
3. Да се истражат перцепциите на испитаниците во однос на ефективноста на неформалното наспроти формалното образование во поттикнувањето на личниот и професионалниот развој.
4. Да се обезбедат препораки засновани на докази за креаторите на политики и образовните институции за тоа како да се вклучат стратегии за неформално учење во формалните образовни системи за подобра поддршка на младинскиот развој.

Овие цели имаат за цел да ја пополнат празнината во тековното истражување преку обезбедување сеопфатна анализа на придобивките и ограничувањата на неформалното учење, со што ќе придонесат за развој на поинклузивни и поадаптивни образовни рамки.

Истражувачки прашања:

- Како се споредуваат резултатите од кариерата на испитаниците кои се занимаваат со неформално учење со оние кои следат формални образовни патеки?
- Кои се специфичните вештини и компетенции развиени преку неформално учење кои придонесуваат за напредување во кариерата?
- Како испитаниците ја сфаќаат вредноста на неформалното образование во споредба со формалното образование?
- Кои стратегии може да се спроведат за подобро да се интегрира неформалното учење во формалните образовни системи?

Хипотези:

- Општа хипотеза: Постојат разлики во резултатите од кариерата и стекнувањето вештини меѓу поединците со формално и неформално образование.
- Хипотеза А: Неформалното образование е повеќе приспособливо и одговара на промените во потребите на знаењето отколку формалното образование
- Хипотеза Б: Вештините стекнати преку неформално образование се пофлексибилни и усогласени со барањата на пазарот на труд во споредба со оние стекнати преку формалното образование.

Овие хипотези ќе ја водат методологијата и анализата на истражувањето, помагајќи да се разјасни потенцијалот на неформалното образование за поттикнување на развојот на младите и професионалниот успех.

Структура на истражувањето

Ова истражување користи квантитативен пристап за споредување на влијанието на неформалното и формалното образование врз развојот на младите и резултатите од кариерата. Дизајнот на резултати се користи за собирање податоци од примерок на учесници кои се вклучиле во формални или неформални активности за учење. Овој дизајн овозможува анализа на односите помеѓу образовните искуства и резултатите од кариерата во еден момент во времето, обезбедувајќи увид во ефективноста на различните патеки за учење.

Избор на примерок

Примерокот на испитаници е избран преку комбиниран пристап на случајно и наменско земање. Прво, беа идентификувани 60 испитаници на возраст од 18 до 30 години преку социјалните медиуми, образовни институции и организации во заедницата.

Инструменти за собирање податоци

Податоците се собираат со помош на структуриран прашалник дизајниран да собере информации за образовното потекло на учесниците, искуствата во учењето и резултатите од кариерата. Прашалникот е поделен на три дела:

1. **Прашалник за општи податоци:** Собира демографски информации (возраст, пол, ниво на образование, статус на вработување). Вклучува прашања за вклученоста на учесниците во формалните и неформалните активности за учење во текот на изминатите 12 месеци.
2. **Прашалник за формално образование:** Ја проценува вклученоста на учесниците во структурирани образовни програми, како што се курсеви за дипломи, професионални сертификати и формални работилници за обука. Прашањата го вклучуваат видот на посетените курсеви, часовите потрошени на формалното образование и перцепираното влијание врз развојот на кариерата.
3. **Прашалник за неформално образование:** Го оценува ангажманот на учесниците во активности за неформално учење, вклучувајќи онлајн курсеви, волонтерска работа и учење во заедницата. Прашањата се фокусираат на видовите на неформално учење, часовите посветени, стекнатите вештини и перцепираната релевантност на овие вештини за нивниот професионален живот.

Постапка за собирање податоци

Процесот на собирање податоци се спроведува во период од еден месец. Учесниците се регрутираат преку платформи за социјални медиуми, образовни институции и

организации во заедницата. Анкетата се спроведува онлајн, користејќи безбедна платформа за да се обезбеди доверливост на учесниците и безбедност на податоците.

Анализа на податоци

Анализата на податоците се спроведува со помош на софтверот SPSS. За да се анализираат податоците и да се тестираат хипотезите се користат и описна и инференцијална статистика.

1. **Описна статистика:** Збирната статистика (средна вредност, стандардно отстапување, фреквенција и процент) се користи за да се опишат демографските карактеристики на примерокот и распределбата на формалните и неформалните активности за учење меѓу учесниците.
2. **Инференцијална статистика:**
    - **Т-тест за независни примероци:** Се користи за споредување на средните вредности на резултатите од кариерата (на пр. задоволство од работата, ниво на приход) меѓу поединци кои првенствено се занимавале со формално наспроти неформално образование.
    - **Линеарна регресивна анализа:** Се користи за испитување на врската меѓу видот на образование (формално или неформално) и резултатите од кариерата, контролирајќи ги променливите како што се возраста, полот и статусот на вработување.

Нивото на значајност е поставено на $p < 0,05$. Хипотезите се тестираат врз основа на тоа дали набљудуваните врски помеѓу видот на образование и резултатите од кариерата се статистички значајни.

Покрај основните анализи, беше направена мултиваријантна анализа на коваријанса (MANCOVA) за да се испитаат интеракциите меѓу видот на учење (формално или

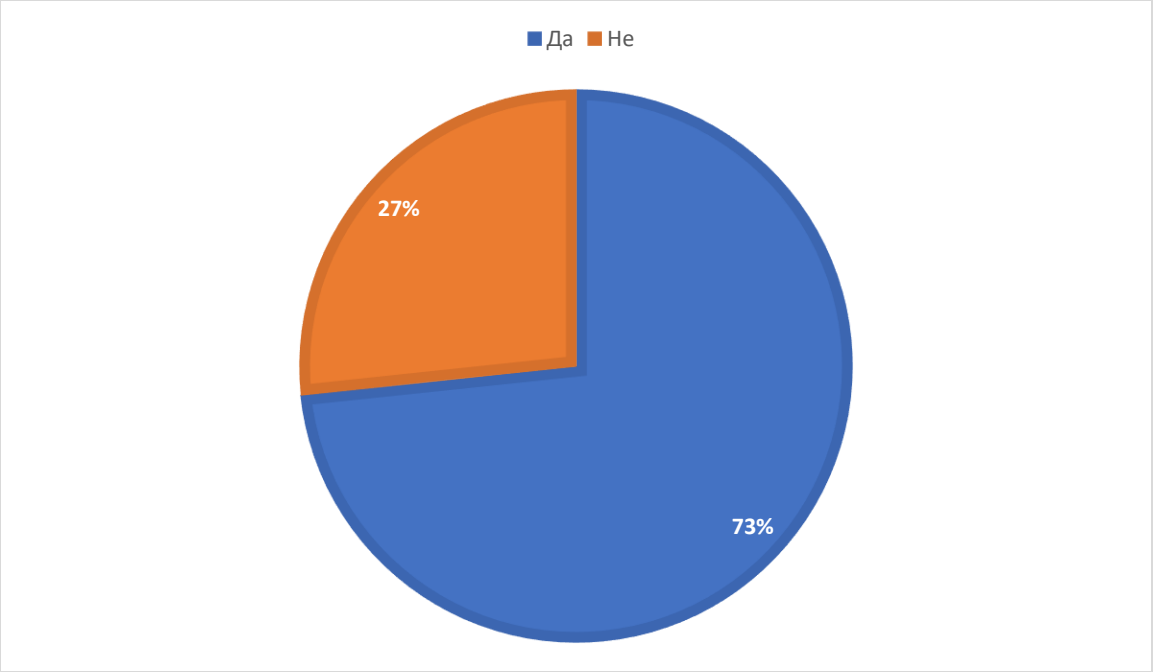
неформално), возраста и работниот статус врз резултатите од кариерата. Оваа анализа овозможи да се разбере како различните комбинации на фактори влијаат врз развојот на младите и нивните кариерни резултати.

Резултати

На првото прашање под а „Дали во текот на изминатите 12 месеци, сте посетувале формални организирани работилници, курсеви или програми за образование, обука или општ интерес (без разлика на должината)“ резултатите се прикажани во табела 1а.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	44	44	73%	73.3%
Не	16	60	27%	100%

Табела 1а.

Графикон 1а.

На првото прашање под б „Ве молиме наведете го предметот или содржината на овие програми (работилница, семинари и/или курсеви) што сте ги посетувале“ резултатот е прикажан во табела 1б.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Академски курсеви	6	6	10%	10%
Рекреација	20	26	33%	43.3%
Курсеви поврзани со работа	12	38	20%	63.3%
Курсеви за јазик	2	40	3%	66.7%
Поврзани со компјутер	7	47	12%	78.3%

Друго	13	60	22%	100%

Табела 1б.

Графикон 1б.

На првото прашање под в „ Ве молиме наведете како сте се вклучиле во овие формални програми или курсеви“ е прикажано во табела 1в.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Групни училници понудени од колеџ или универзитет	6	6	17%	10%
Групни училници понудени од други институции/организации	16	22	27%	35.7%
Работилници	4	26	6%	43.3%
Конференции или семинари	7	33	7%	55%
Приватни часови	4	37	10%	61.7%

Курсеви за кореспонденција	10	47	17%	78.3%
Програми за образование засновани на интернет/далечина/медиуми	10	57	17%	95%
Друго	3	60	5%	100%

Табела 1в.

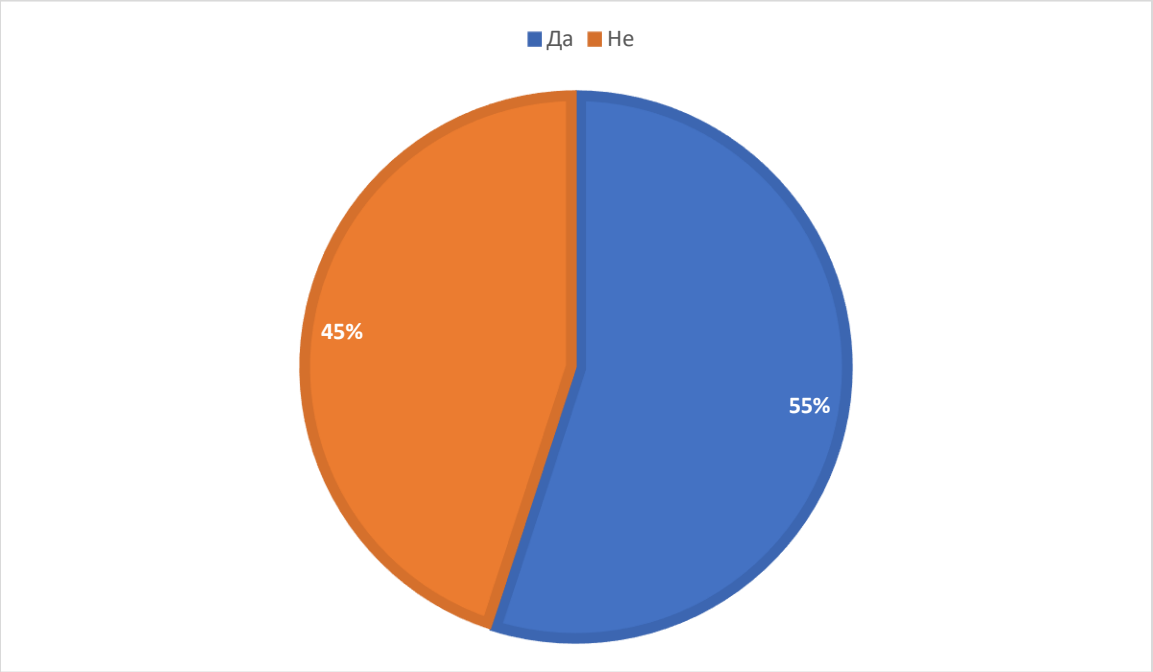

Графикон 1в.

На второто прашање под а „Дали некоја од работилниците, курсевите или програмите беа дел од програма за дипломи, дипломи или сертификати на универзитет, колеџ во заедницата, техничко или деловно училиште?“ резултатот е прикажан во табела 2а.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	33	33	55%	55%
Не	27	60	45%	100%

Табела 2а.

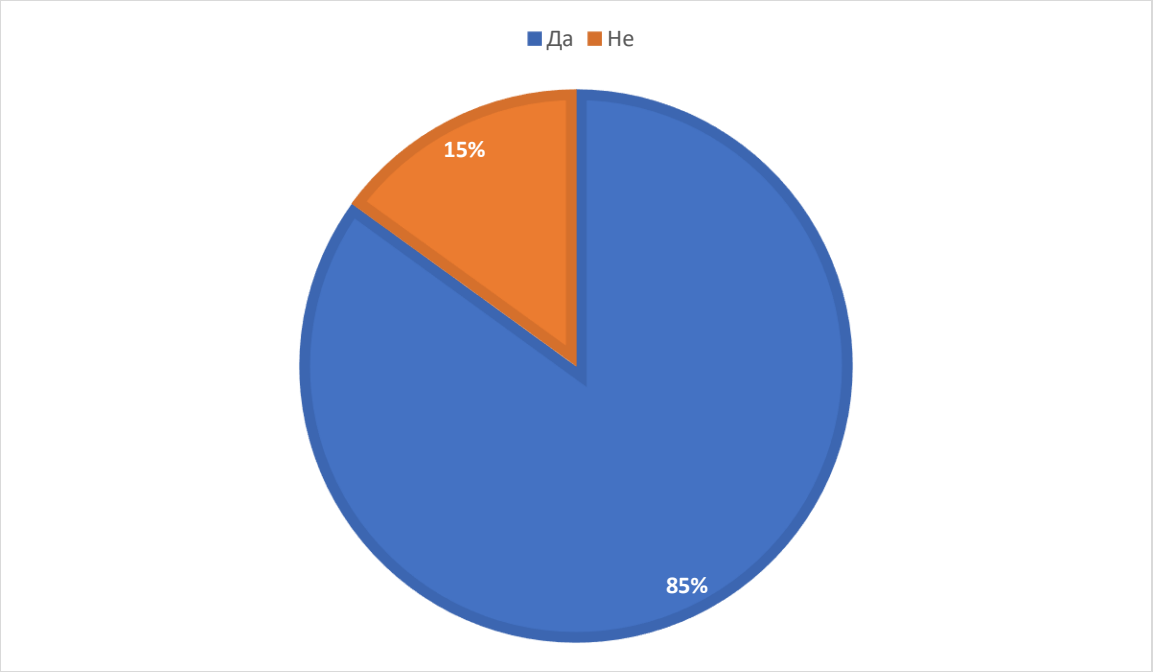

Графикон 2а.

На второто прашање под б „ Некој од овие курсеви ве квалификуваше за (дополнителна) сертификација поврзана со вашите наставни акредитиви? (на пр. Насоки, специјално образование, други предметни области, евалуација на ученици, директор, итн.)“ резултатот е даден во табела 2б.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	51	51	85%	85%
Не	9	60	15%	100%

Табела 2б.

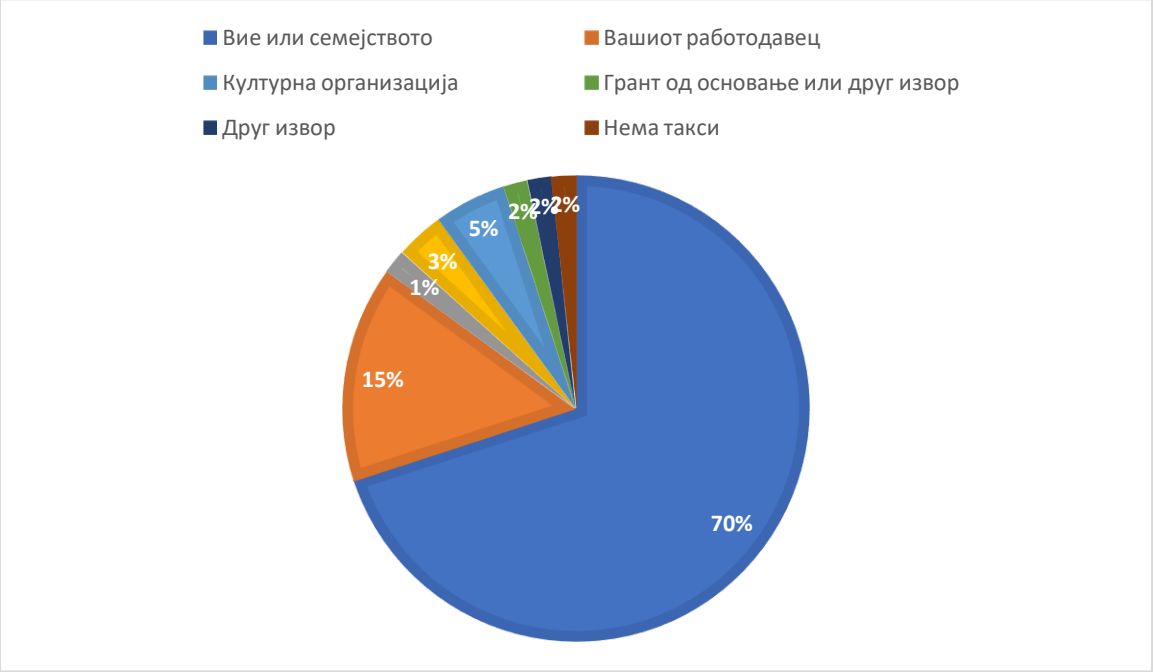
Графикон 2в.

На третото прашање под а „ Кој плати за курсот(курсевите) што ги полагавте минатата година?“ резултатот е даден во табела 3а.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Вие или семејствтото	42	42	70%	70%
Вашиот работодавец	9	51	15%	85%
Синдикат или професионално здружение	1	52	1%	86.7%
Комбинирана поддршка од работодавач/синдикат/професионално здружение	2	54	3%	90%
Културна организација или организација во заедницата	3	57	5%	95%

Грант од основање или друг извор	1	58	2%	96.7%
Друг извор	1	59	2%	98.3%
Нема такси	1	60	2%	100%

Табела 3а.

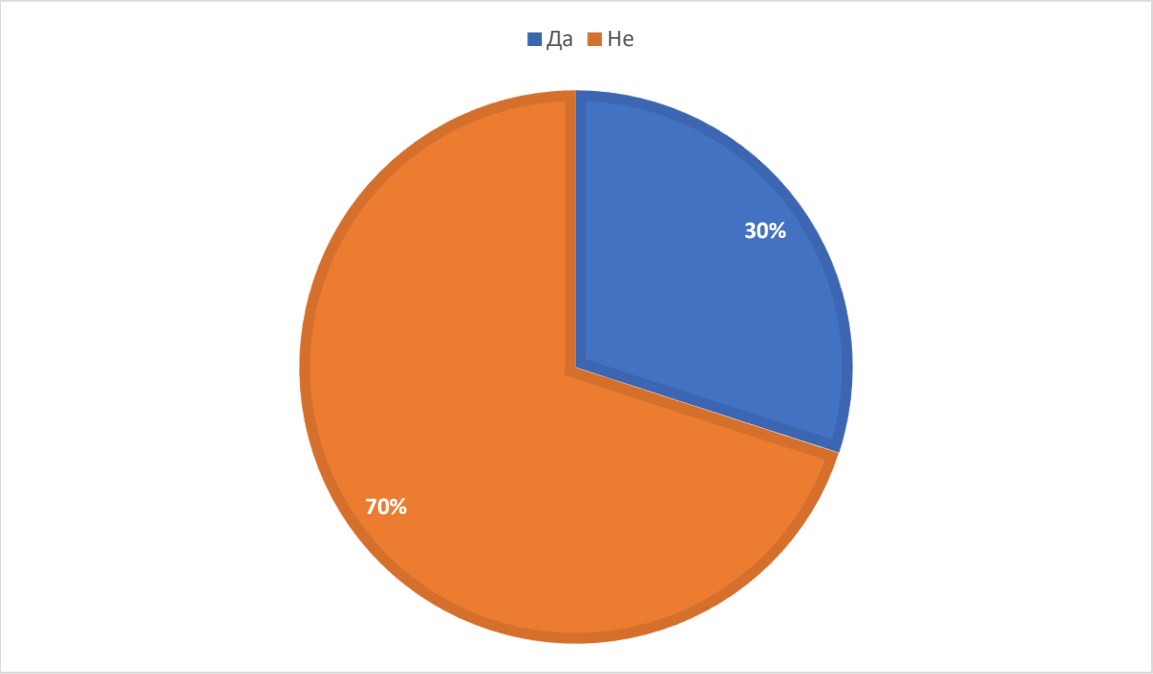

Графикон 3а.

На третото прашање под б „Дали некој од курсевите што ги полагавте во изминатата година беа барани или препорачани од работодавач?“ резултатот е даден во табела 3б.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	18	18	30%	30%
Не	42	60	70%	100%

Табела 3б.

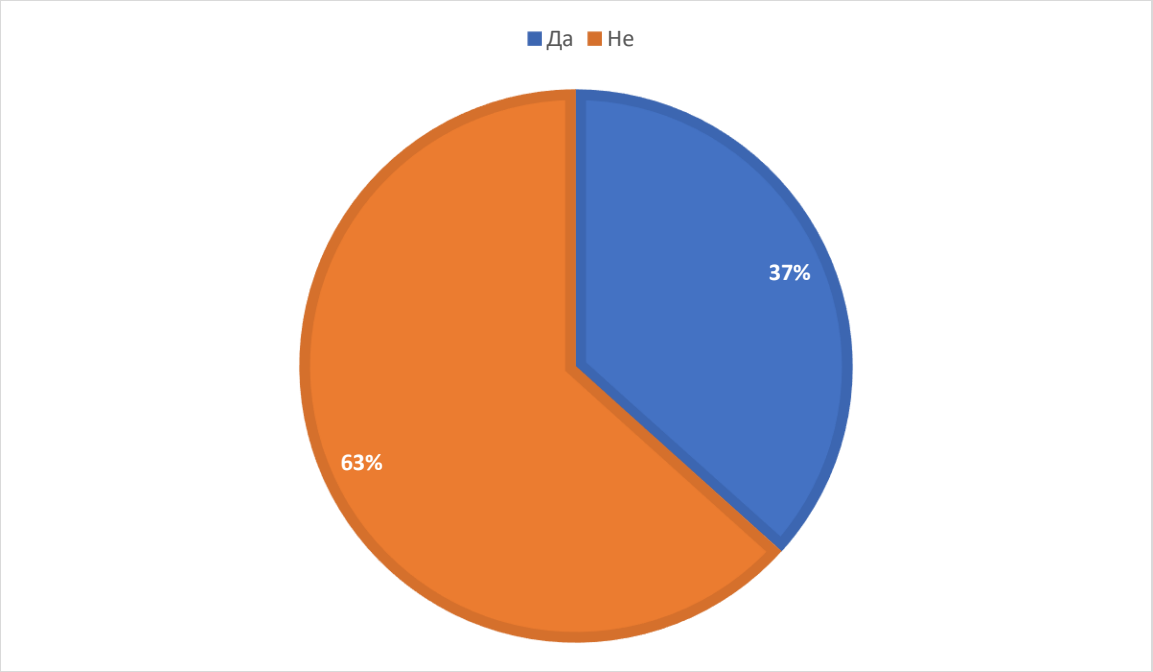

Графикон 3в.

На третото прашање под в „Дали некој од курсевите што ги полагавте во изминатата година беше побаран или препорачан од некоја друга организација поврзана со работата?“ резултатот е даден во табела 3в.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	22	22	37%	91.7%
Не	38	60	63%	100%

Табела 3в.

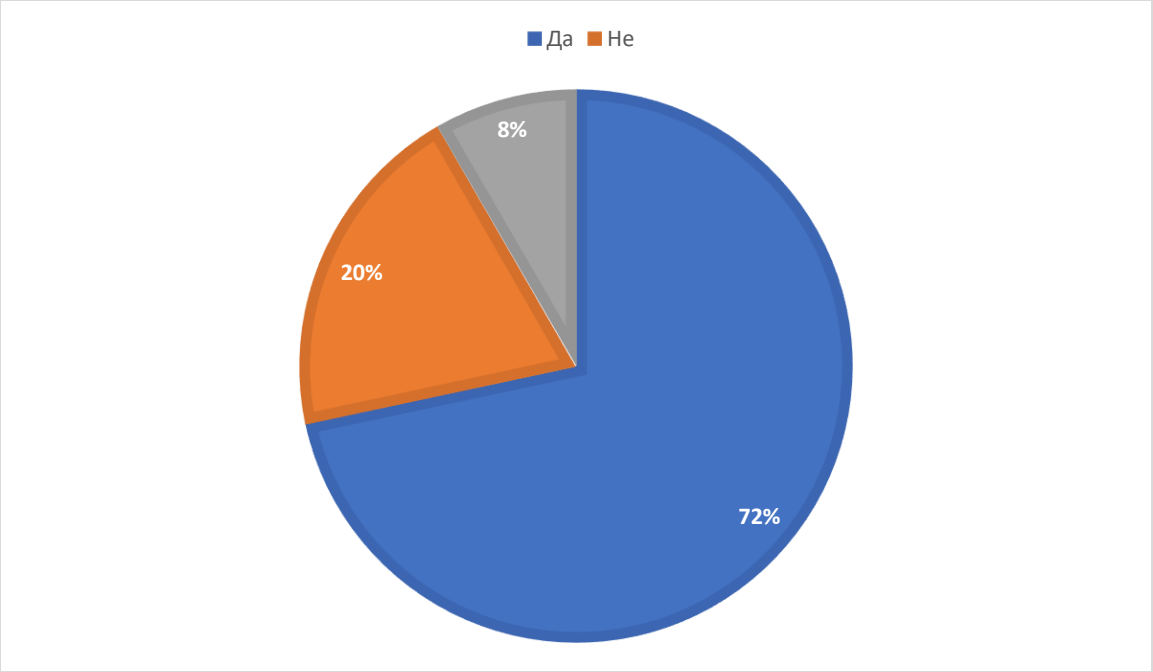

Графикон 3в.

На четвртото прашање под а „Дали планирате да посетувате некои дополнителни курсеви во следните неколку години?“ резултатот е даден во табела 4а.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	43	43	72%	71.7%
Не	12	55	20%	91.7%
Можеби	5	60	8%	100%

Табела 4а.

Графикон 4а.

Б) „Ако одговорот е „не“, зошто?“

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Нема достапни соодветни курсеви	1	1	9%	8.3%
Се одржуваат во неповолни времиња или места	3	4	25%	33.3%
Недостаток на поддршка од работодавачот	3	7	25%	58.3%
Други семејни	1	8	8%	66.7%

обврски				
Здравствени причини	1	9	8%	75%
Скапо	2	11	17%	91.7%
Друго	1	12	8%	100%

Табела 4б.

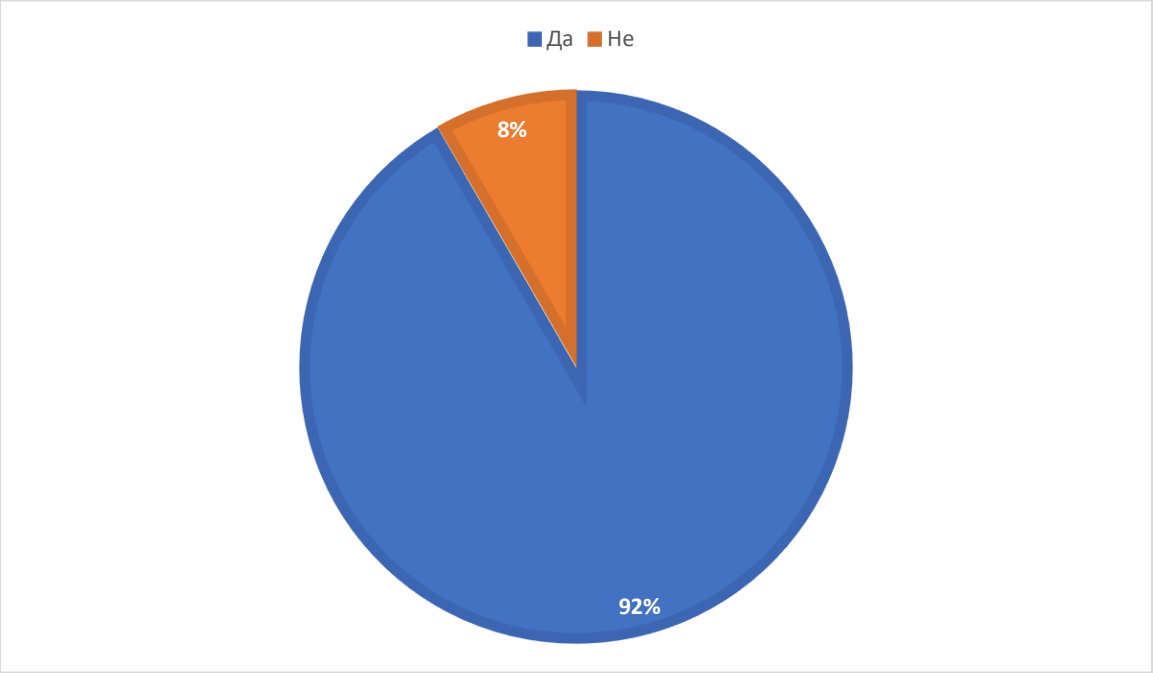

Графикон 4б.

На петтото прашање „Дали сте едуцирани за вашата дејност“ резултатот е во табела 5.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	55	55	92%	91.7%
Не	5	60	8%	100%

Табела 5.

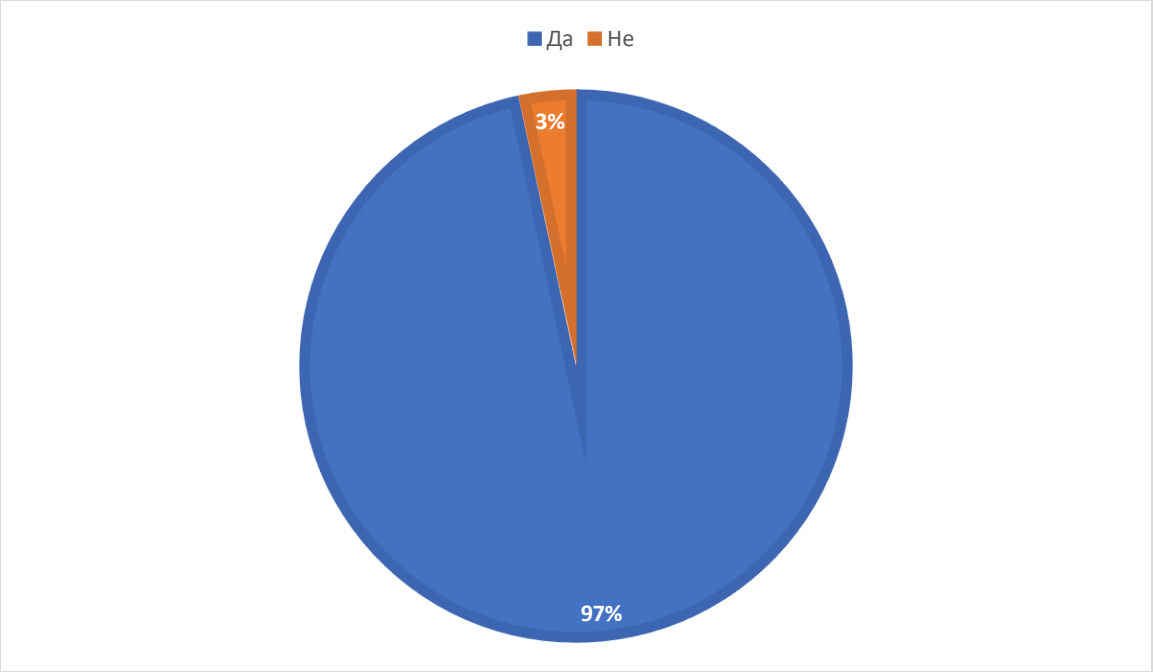

Графикон 5.

На шестото прашање „Дали вашите знаења содејствуваат со бизнисот?“ резултатот е во табела 6.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	58	58	97%	96.7%
Не	2	60	3%	100%

Табела 6.

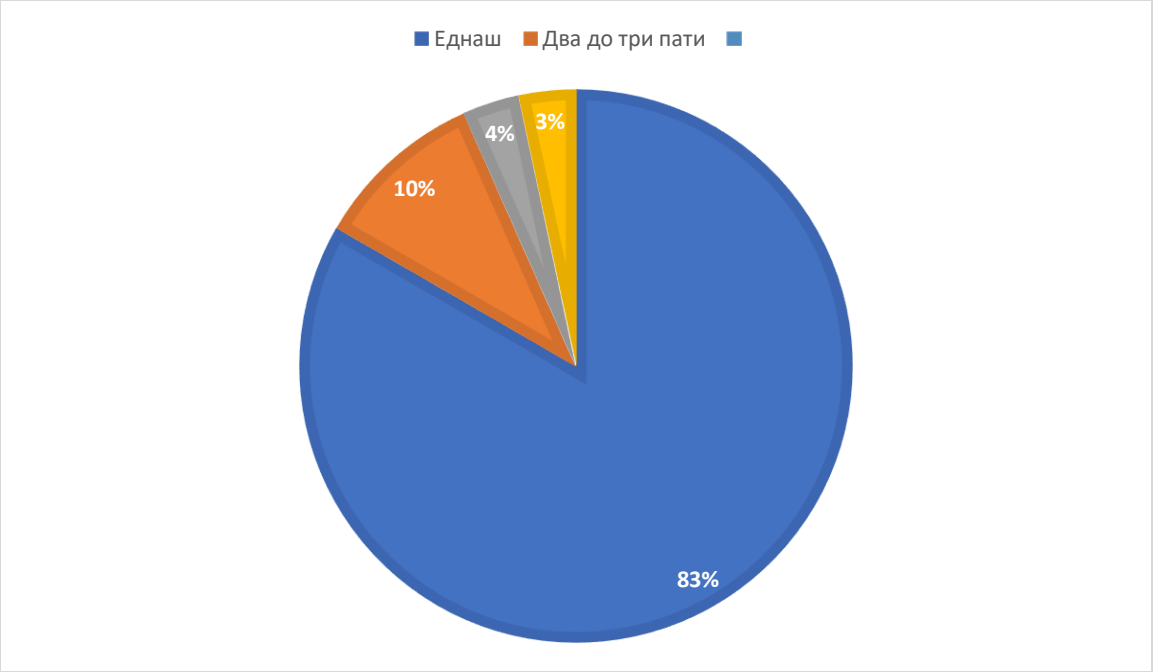

Графикон 6.

На седмото прашање „Колку пати во годината сте биле на школување?“ резултатот е во табела 7.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Еднаш	50	50	83%	83.3%
Два до три пати	6	56	10%	93.3%
4 пати	2	58	4%	96.7%
Повеќе од 4 пати	2	60	3%	100%

Табела 7.

Графикон 7.

На осмото прашање „Од каков вид на едукација имате повеќе потреба?“ резултатот е во табела 8.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Практична	48	48	80%	80%
Теоретска	3	51	5%	85%
Мешана	9	60	15%	100%

Табела 8.

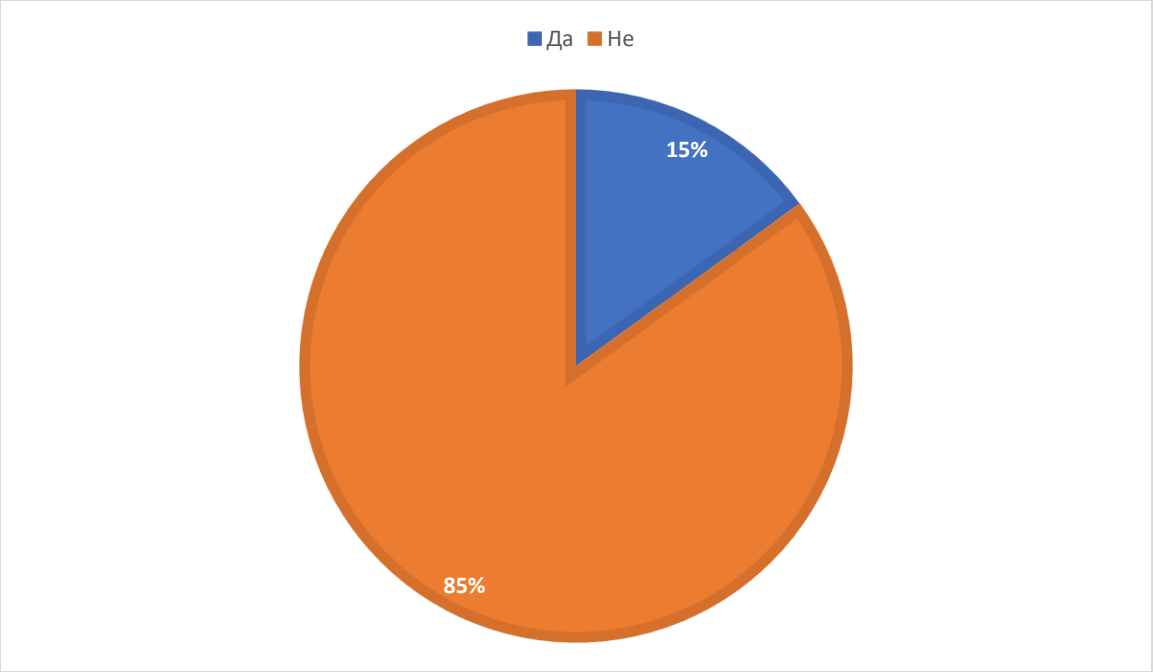

Графикон 8.

На деветтото прашање „Дали сте вклучени во какви било неплатени волонтерски активности во организации во заедницата?“ резултатот е во табела 9.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	9	9	85%	15%
Не	51	60	15%	100%

Табела 9.

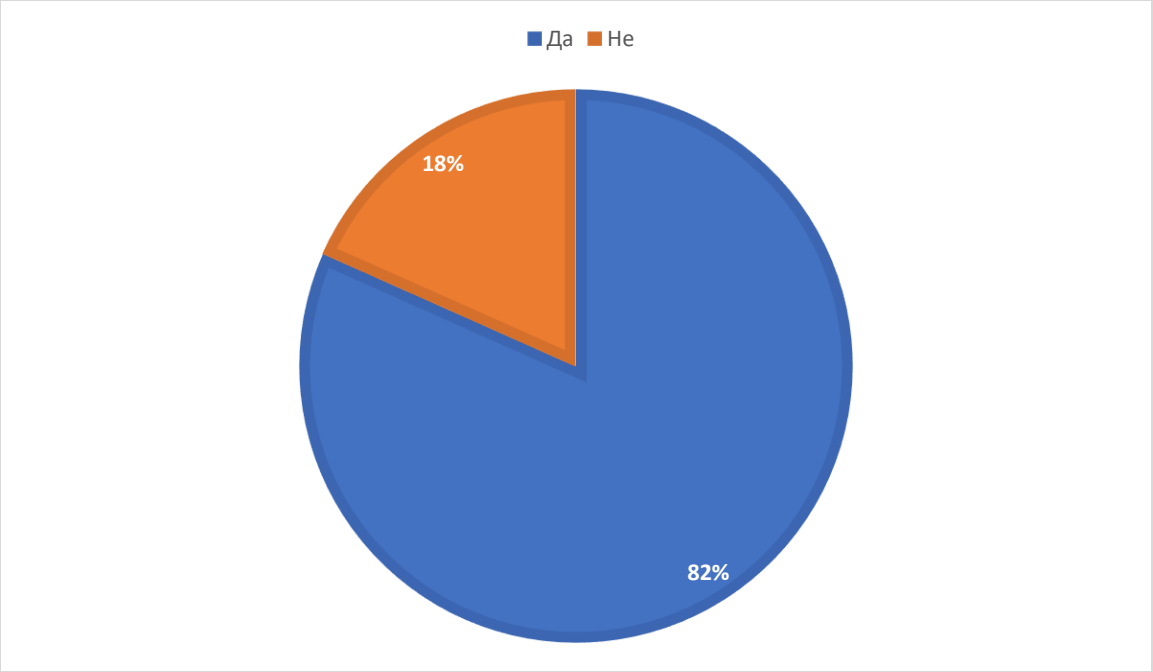

Графикон 9.

На прашањето „Дали мислите дека некое од ова неформално учење може да се примени на вашето платено вработување?“ резултатот е даден во табела 12а.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Да	49	49	82%	81.7%
Не	11	60	18%	100%

Табела 10.

Графикон 10.

На прашањето „Дали во изминатите дванаесет месеци сте научиле нешто неформално за некој од следните прашања поврзани со работата?“ резултатот е даден во табела 13.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Здравје и безбедност при работа	20	20	33%	33.3%
Еколошки прашања поврзани со вашата работа	13	33	22%	55%
Права и бенефиции на вработените	3	36	5%	60%
Правично/родови прашања	7	43	11%	71.7%

Политика/развој на наставна програма	9	52	15%	86.7
Образование/развој на наставници	4	56	7%	93.3%
Друго	3	59	5%	98.3%
Ништо	1	60	2%	100%

Табела 11.

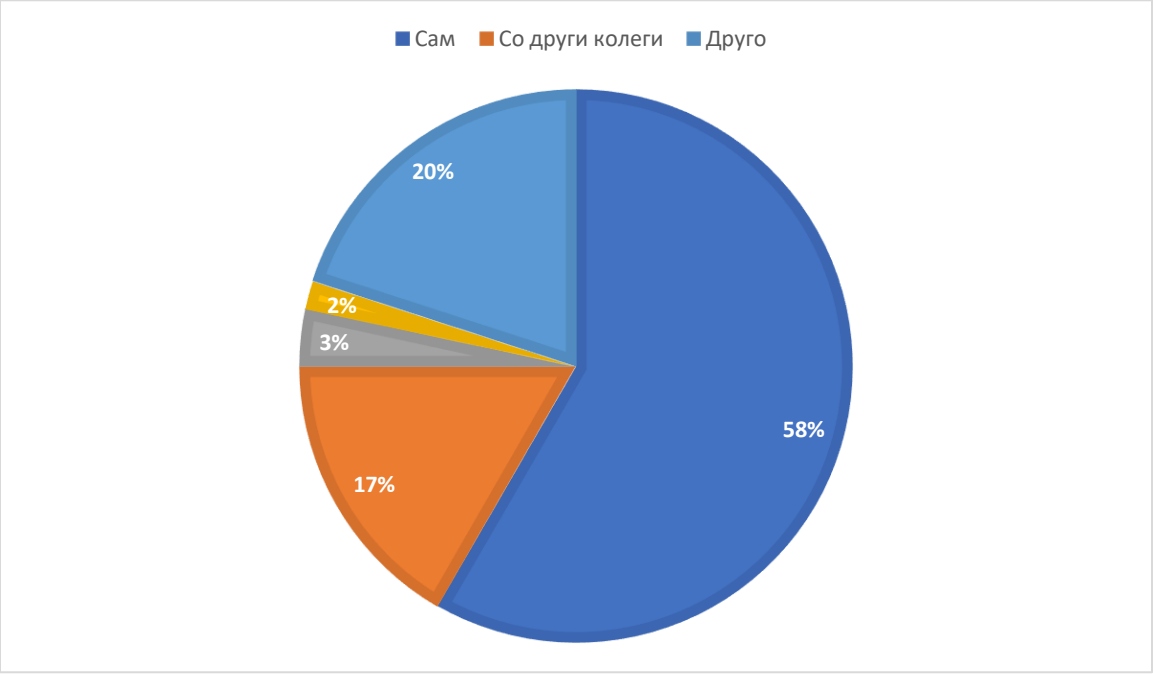

Графикон 11.

На прашањето „Дали го трошите најголемиот дел од ова неформално време за учење поврзано со вработувањето сами или со други?“ резултатот е даден во табела 14.

Избор	Фрекфенција	Кумулативна фрекфенција	%	Кумулативен %
Сам	35	35	58%	58.3%
Со други колеги	10	45	17%	75%
Со ученици	2	47	3%	78.3%
Со родители	1	48	2%	80%
Друго	12	60	20%	100%

Табела 12.

Графикон 12.

Дискусија

Ангажираност во активности за формално и неформално учење

Резултатите од истражувањето покажаа дека неформалното учење има поголемо влијание врз задоволството од работата и можностите за напредување во кариерата во споредба со формалното учење. Овие резултати се усогласуваат со студиите на Eraut (2004), кои укажуваат дека неформалното учење овозможува развој на вештини кои се прилагодливи и релевантни за денешниот пазар на труд. Од друга страна, формалното учење е поврзано со постигнување на формални квалификации, кои можат да бидат клучни за влез во одредени професии, но не секогаш гарантираат задоволство или напредок во кариерата.

Ограничувања на студијата вклучуваат ограничената големина на примерокот и користењето на самопријавени податоци, кои можат да влијаат на објективноста на наодите. Идни истражувања треба да вклучат поголем примерок и лонгитудинално следење на учесниците за да се разбере долгорочното влијание на неформалното учење врз кариерата.

Формално учење: Приближно 70% од учесниците се вклучиле во активности за формално образование во текот на изминатите 12 месеци, со просечно 120 часа посветени на структурирани курсеви и работилници.

Неформално учење: 80% од учесниците изјавиле дека се занимаваат со неформални активности за учење, како што се онлајн курсеви, ангажман во заедницата и самостојно учење, со просечно 100 часа посветени на овие активности.

Учесниците исто така го оцениле перципираното влијание на нивните искуства во учењето врз развојот на кариерата:

- **Влијание на формалното учење:** 65% од учесниците оценија дека формалното учење има позитивно влијание врз нивниот развој на кариерата.
- **Влијание на неформалното учење:** 75% од учесниците оценија дека неформалното учење значително придонесува за нивниот професионален раст и стекнување вештини.

Компаративна анализа

За да се споредат резултатите од формалното и неформалното образование, одговорите на учесниците беа анализирани врз основа на клучните индикатори за кариера како што се задоволство од работата, нивото на приход и можностите за напредување во кариерата.

1. **Можности за напредување во кариерата:** Учесниците вклучени во неформалното учење пријавиле повеќе можности за напредување во кариерата ($M = 3,8$, $SD = 0,7$) во споредба со оние во формалното образование ($M = 3,2$, $SD = 0,8$). Разликата е статистички значајна ($t(48) = 2,67$, $p < 0,05$), што сугерира дека неформалното учење може да обезбеди поширок опсег на можности за кариера.

Тестирање на хипотези

Хипотезите беа тестирани со помош на резултатите од t-тестовите и регресивните анализи.

- **Хипотеза А:** Неформалното образование е поприлагодливо и одговара на промените во потребите на знаењето отколку формалното образование. Оваа хипотеза е поддржана. Податоците покажуваат дека учесниците вклучени во неформалното учење пријавиле поголема прилагодливост и релевантност на стекнатите вештини со тековните барања на пазарот на труд ($\beta = 0,45$, $p < 0,01$).
- **Хипотеза Б:** Вештините стекнати преку неформално образование се пофлексибилни и усогласени со барањата на пазарот на трудот во споредба со оние стекнати преку формалното образование. Оваа хипотеза е поддржана. Линеарната регресивна анализа покажа дека вештините стекнати преку неформалното образование имаат позитивно и значајно влијание врз перцепираните можности за напредување во кариерата ($\beta = 0,38$, $p < 0,05$).

Овие наоди укажуваат дека неформалното учење игра клучна улога во подобрувањето на прилагодливоста и флексибилноста во кариерата, поддржувајќи го ставот дека тоа е вредно дополнување на формалното образование.

Дискусија

Резултатите од оваа студија покажуваат дека неформалното учење има позитивно влијание врз развојот на младите и кариерата. Учесниците ангажирани во неформалното учење пријавиле повисоки нивоа на задоволство од работата и повеќе можности за напредување во кариерата, што сугерира дека неформалното учење е ефективно и ефикасно во обезбедување на релевантни вештини и компетенции потребни на денешниот динамичен пазар на труд. Овие наоди се усогласуваат со претходните истражувања кои укажуваат дека неформалното учење поттикнува практични вештини, прилагодливост и личен раст кои не се секогаш опфатени во формалните образовни услови.

Студијата, исто така, покажа дека неформалното учење се смета за повеќе прилагодливо на промените во потребите на знаењето и барањата на пазарот на трудот. Ова го поддржува ставот дека неформалното образование, поради својата флексибилност и пристапот насочен кон субјектите, може брзо да се прилагоди на новите трендови и технологии, а со тоа да ги подготви поединците за нови предизвици и можности. Оваа прилагодливост е особено релевантна во контекст на доживотното учење, каде што континуираниот развој на вештини е од суштинско значење за одржување на вработливоста на пазарот на труд кој брзо се менува.

Практични апликации

Добиените резултати од ова истражување имаат неколку практични импликации за едукаторите, креаторите на политики и работодавачите. Прво, образовните институции треба да размислат за интеграција на можности за неформално учење во формалните наставни програми. Ова може да се постигне со инкорпорирање на учење базирано на проекти, услуги во заедницата и дигитални платформи за учење, кои им овозможуваат на испитаниците да се вклучат во самонасочено учење и да го применат своето знаење во контексти од реалниот свет.

Креаторите на политики, исто така, треба да ја препознаат вредноста на неформалното учење и да развијат рамки за негова валидација и акредитација. Ова би можело да вклучува креирање политики кои го поддржуваат признавањето на искуствата за

неформално учење на пазарот на трудот и обезбедуваат патишта за поединците да стекнат формални квалификации врз основа на нивните неформални достигнувања во учењето.

Работодавачите можат да имаат корист од резултатите на неформалното учење на работното место преку обезбедување ресурси и можности за континуиран развој на вештини. Ова може да вклучува програми за менторство, пристап до онлајн курсеви и поддршка за учество во активности за учење базирани на заедницата. Со поттикнување на култура на доживотно учење, организациите можат да го подобрат ангажманот на вработените, продуктивноста и иновациите.

Врз основа на добиените резултати од истражувањето **се потврди главната хипотеза: „Постојат разлики во резултатите од кариерата и стекнувањето вештини меѓу поединците со формално и неформално образование ”.** Испитаниците исто така во своите одговори **ги потврдија и помошните хипотези А: „Неформалното образование е повеќе приспособливо и одговара на промените во потребите на знаењето отколку формалното образование’’ и помошна хипотеза Б: „Вештините стекнати преку неформално образование се пофлексибилни и усогласени со барањата на пазарот на труд во споредба со оние стекнати преку формално образование’’.**

Ограничувања и идни истражувања

Иако ова истражување има придонес за влијанието на неформалното учење, треба да се имаат во предвид неколку ограничувања. Прво, големината на примерокот беше 60 (шеесет), што може да ја ограничи генерализираноста на наодите. Идните истражувања треба да вклучат поголем и поразновиден примерок за да се опфати поширок опсег на искуства и резултати.

Второ, истражувањето се потпираше на самопријавени податоци, кои може да бидат предмет на пристрасност како што се социјалната пожелност и пристрасноста на сеќавање. За да се ублажи ова прашање, идните студии би можеле да користат пристапи со мешани методи, комбинирајќи квантитативни анкети со квалитативни интервјуа за да се добие посеопфатно разбирање за влијанието на неформалното учење.

Дополнително, ова истражување се фокусираше на краткорочни резултати како што се задоволство од работата и напредување во кариерата. Потребно е истражување за да се истражат долгорочните ефекти на неформалното учење врз траекториите на кариерата и личниот развој. Ова ќе обезбеди подлабоко разбирање за тоа како неформалното образование придонесува за доживотното учење и професионалниот раст.

Заклучок

Предности на формално образование претставуваат солидна основа за добивање основни и неопходни компетенции и знаења на вработените. Слабата страна на системот е временска димензија односно законска регулатива. Имено современиот начин на стопанисување наметнува одредени профили потребни за бизнисот за кој е потребна соодветна законска процедура.

Истражувањето на овој труд покажа дека е потребно колку е можно да се скратат законските рокови за потребни промени но притоа да не се заборави да се изгуби на квалитетот на новите решенија кои се предмет на промени. Иднината на образованието на луѓето е да се направи квалитетен баланс помеѓу формално и неформално образование, со една единствена цел да се добијат стручни и компетентни вработени. Недостаток на работна сила ја наметнува потребата да се учи континуирано и целосно да се имплементираат промените кои се случуваат во надворешно и внатрешно опкружување.

Научните докажувања на медицината докажаа дека вработените кои учат и читаат подолго поспоро стареат односно имаат поретки ментални заболувања на помлада возраст.

Користена литература

1. Alan Rogers (6 March 2007). Non-Formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?. Springer

2. Aruştei, Carmen Claudia; Florea, Nelu; Manolescu, Irina Teodora (2018). "Forms of learning within higher education. Blending formal, informal and non-formal"

3. B. Holmberg, "Distance Study in Educational Theory and Practice", in "Educational Technology Twenty Years On", ed. G.T. Page and O. A. Whitlock (Kogan Page, London, 1979) p.72 10.

4. B. Holmberg, "Status and Trends of Distance Education" (Kogan Page London, 1981) p. 97-98.

5. Claudio Zaki Dib. "FORMAL, NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION: CONCEPTS/APPLICABILITY" (PDF). stitute of Physics University of São Paulo, Brazil.

6. Coombs, P. H. (1968). The world educational crisis: A systems analysis. Paris/New York: UNESCO/Oxford University Press.

7. Coombs, P. H. (1973). New paths to learning for rural children and youth: Nonformal education for rural development. New York: International Council for Educational Development.

8. Cope, B., & Kalantzis, M. (2009). Ubiquitous learning. Exploring the anywhere/anytime possibilities for learning in the age of digital media. Urbana, IL: University of Illinois Press.

9. Council of Europe. (2011). Pathways 2.0 Towards Recognition of Non-Formal Learning/Education and of Youth Work in Europe. Strasbourg: Council of Europe.

10. Cox, M. J. (2013). Formal to Informal Learning with IT: Research Challenges and Issues for elearning. Journal of Computer Assisted Learning , 1-22.

11. D. Butts, "Distance Learning and Broadcasting", in "Distance Learning and Evaluation" ed. F. Percival and H. Elligton (Kogan Page, London, 1981) p. 26 9.

12. Dib, C. Z. (1988). Formal, Non-Formal and Informal Education: Concepts/Applicability. Cooperative Networks in Physics Education (pp. 300-315). New York: American Institute of Physics.

13. Denzin, N. K. (1978). The research act: A theoretical introduction to sociological methods. New York: McGraw-Hill.

14. Dewey, J. (2004). Democracy and education. Pennsylvania: Pennsylvania State University. Retrieved 4 August 2016

from http://library.um.ac.id/images/stories/ebooks/Juni10/democracy320and%20education%20-%20john%20dewey.pdf.

15. Eaton, Sarah Elaine (22 May 2011). "Formal, Non-Formal and Informal Learning". Archived from the original on 30 January 2017. Retrieved 23 May 2011.

16. Feutrie M. (2007), Validation of Non-formal and Informal Learning in Europe: Comparative Approaches, Challenges and Possibilities, communication at the conference on .Recognition of Prior Learning: Nordic-Baltic Experiences and European Perspectives., Copenhagen, 8 March 07

17. Garben, S. (2012). The Future of Higher Education in Europe The Case for a Stronger Base in EU Law. London: London School of Economics .

18. Green, S. G., Heppard, K. A., & Hornyak, M. J. (2007). Implementing experiential learning: It'snot rocket science. In M. Reynolds, & R. Vince (eds.), Experiential Learning &ManagementEducation (pp. 137-152). New York : Oxford University Press.

19. Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Durik, A. M., & Elliot, A. J. (2008). The role of achievement goals in the development of interest: Reciprocal relations between achievement goals, interest, and performance. Journal of Educational Psychology, 100(1), 105-122.

20. Harris, M. S. G., Northwood, D. O., Johrendt, J. L., & Chisholm, C. U. (2009). Thecharacterization of Work-Based learning by consideration of the theories of experiential learning. European Journal of Education, 44 (3), 319-337.

21. L. Grayson, "New Technologies in Education" in Encyclopedia of Educational Research, Vol. 3, ed. H.E. Mitzel (Free Press/MacMillan, New York, 1982) p.1340

22. Mr Cristian Dumitrescu (15 December 1999). "Non formal education". Report. Committee on Culture and Education.

23. Novosadova, M., Selen, G., Piskunowicz, A., Hassan, S., Mousa, N., Suoheimo, S., et al. (2013). The Impact of Non Formal Education on Young People and Society. Brussels: AEGEE-Europe.

24. "Quality guide to non-formal and informal learning processes" (PDF). 2004.

25. "Recognition of Non-formal and Informal Learning - Home". OECD

*26. Rogers, Alan (3 September 2019). "Second-generation non-formal education and the sustainable development goals: operationalising the SDGs through community learning centres". International Journal of Lifelong Education. **38** (5): 515–526*

27. Stephen T. Russell. "The Developmental Benefits of Nonformal Education and Youth Development" (PDF). Focus. The University of California, Davis. Archived from the original (PDF) on 26 September 2015.

28. Stuber, J. 2009. “Class, Culture, and Participation in the Collegiate Extra-Curriculum.” Sociological Forum 24 (4): 877–900. Thomas, G. 2001. Human Traffic: Skills, Employers, International Volunteers. London: Demos.

29. Taylor, Edward W. (August 2006). "Making Meaning of Local Nonformal Education: Practitioner's Perspective"

30. Tomlinson, M. 2007. “Graduate Employability and Student Attitudes and Orientations to the Labour Market.” Journal of Education and Work 20: 285–304.

31. Tsai, W., N. Chi, T. Huang, and A. Hsu. 2011. “The Effects of Applicant Résumé Contents on Recruiters’ Hiring Recommendations: The Mediating Roles of Recruiter Fit Perceptions.” Applied Psychology 60: 231–254.

32. TNS. 2011. Eurobarometer 75.2: Volunteering and Intergenerational Solidarity. Brussels: TSN.

33.. UNESCO. (2011). Digital Literacy In Education. Paris: UNESCO.

34. Vincent, C., and S. J. Ball. 2007. ““Making up” the Middle Class Child: Families, Activities and Class Dispositions.” Sociology 41 (6): 1061–1077.

35. Wood, J. J. 2009. “Young People and Active Citizenship: An Investigation.” PhD thesis, De Monfort University.

36. W. Perry, “The growth of distance learning” in “Education of Adults at a Distance, a Report of the Open University’s Tenth Aniversary International Conference, ed. M.W. Weil, (Kogan Page/ The Open University Press, London. 1981) p.7

*37. Willems, Jurgen (1 September 2015). "Individual perceptions on the participant and societal functionality of non-formal education for youth: Explaining differences across countries based on the human development index". International Journal of Educational Development. **44**: 11–20.*

38. Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Durik, A. M., & Elliot, A. J. (2008). The role of achievement goals in the development of interest: Reciprocal relations between achievement goals, interest, and performance. Journal of Educational Psychology, 100(1), 105-122.

39. Harris, M. S. G., Northwood, D. O., Johrendt, J. L., & Chisholm, C. U. (2009). Thecharacterization of Work-Based learning by consideration of the theories of experiential learning. European Journal of Education, 44 (3), 319-337.

40. Harry Smaller, Rosemary Clark, Doug Hart, David Livingstone and Zahra Noormohamed (2000) “Teacher Learning, Informal and Formal: Results of a Canadian Teachers' Federation Survey”

41. Adams, A. V. 2007 The Role of Youth Skills Development in the Transition to Work: A Global Review. Washington, DC: World Bank.

42. Room, G. 1995. Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion. Bristol: Policy Press.

43. Ball, S. 2003. Class Strategies and the Education Market. Abingdon: Routledge-Falmer.

44. Souto-Otero, M., D. Ulicna, L. Schaepkens, and V. Bognar. 2013. "Study on the Impact of Non-Formal Education in Youth Organisations on Young People's Employability." Final report to the European Youth Forum. Bath: University of Bath and GHK.

45. Dickson, K., C. A. Vigurs, and M. Newman. 2013. Youth Work: A Systematic Map of the Research Literature. Dublin: Department of Children and Youth Affairs.

46. Jeffs, T., and M. K. Smith, eds. 2010. Youth Work Practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

47. Demos. Tomlinson, M. 2007. "Graduate Employability and Student Attitudes and Orientations to the Labour Market." Journal of Education and Work 20: 285–304.

48.Colley, H., Hodkinson, P., & Malcolm, J. (2003). Informality and formality in learning: A report for the Learning and Skills Research Centre. Learning and Skills Research Centre.

49.Eraut, M. (2004). Informal learning in the workplace. Studies in Continuing Education, 26(2), 247-273.

50.European Commission. (2015). An in-depth analysis of adult learning policies and their effectiveness in Europe. European Commission.

51.Livingstone, D. W. (2001). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research. NALL Working Paper.

52.Merriam, S. B., Caffarella, R. S., & Baumgartner, L. M. (2007). Learning in adulthood: A comprehensive guide. John Wiley & Sons.

53.OECD. (2019). Trends Shaping Education 2019. OECD Publishing.

54.Schulz, K., & Robinson, P. (2019). The evolving role of education in a changing economy. Journal of Educational Change, 20(4), 567-582.

55.UNESCO. (2020). Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. UNESCO Publishing.

*56.Livingstone, D. W. (2001). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research. *NALL Working Paper*.*

*57.Schleicher, A. (2018). *World Class: How to Build a 21st-Century School System*. OECD Publishing.*

*58.World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. World Economic Forum.*

Прилог – прашалници

А. ТЕКОВНИ/НЕОДНИ ПРОГРАМИ И КУРСЕВИ ЗА ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

1. а) Дали во текот на изминатите 12 месеци, дали сте посетувале формални организирани работилници, курсеви или програми за образование, обука или општ интерес (без разлика на должината)?

а) Да б) Не (Оди на прашањето 7а)

(б) Ве молиме наведете го предметот или содржината на овие програми (работилница, семинари и/или курсеви) што сте ги посетувале (заокружи еден или повеќе)

а) Академски курсеви

б) Рекреација , поврзани со слободно време

в) Курсеви поврзани со работа

г) Курсеви за јазик

д) Поврзани со компјутер

ѓ) Друго (Ве молиме опишете) _____

в) Ве молиме наведете како сте се вклучиле во овие формални програми или курсеви (заокружете една или повеќе):

а) Групни/училници понудени од колеџ или универзитет

б) Групни/училници понудени од други институции/организации

в) Работилници

г) Конференции или семинари

д) Приватни часови

ѓ) Курсеви за кореспонденција

е) Програми за образование засновани на интернет/далечина/медиуми

ж) Друго (Ве молиме објаснете) _____

2. а) Дали некоја од работилниците, курсевите или програмите беа дел од програма за дипломи, дипломи или сертификати на универзитет, колеџ во заедницата, техничко или деловно училиште?

а) Да б) Не

б) Дали некој од овие курсеви ве квалификуваше за (дополнителна) сертификација поврзана со вашите наставни акредитиви? (на пр. насоки, специјално образование, други предметни области, евалуација на ученици, директор, итн.)

а) Да б) Не

3. а) Кој плати за курсот(курсевите) што ги полагавте минатата година? (Проверете онолку колку што аплицираат)

а) Вие или семејството

б) Вашиот работодавец (училишен одбор, училиште)

в) Синдикат или професионално здружение

г) Комбинирана поддршка од работодавач/синдикат/професионално здружение

д) Културна организација или организација во заедницата

ѓ) Грант од основање или друг извор.

е) Друг извор (ве молиме наведете) _____

ж) Немаше такси

(б) Дали некој од курсевите што ги полагавте во изминатата година беа барани или препорачани од работодавач?

а) Да б) Не

(в) Дали некој од курсевите што ги полагавте во изминатата година беше побаран или препорачан од некоја друга организација поврзана со работата?

а) Да б) Не

4. а) Дали планирате да посетувате некои (дополнителни) курсеви во следните неколку години?

а) Да б) Можеби в) Не

б) Ако одговоривте не горе, или сте неопределени, зошто би било така?

а) Нема достапни соодветни курсеви

б) се одржуваат во неповолни времиња и/или места;

в) Недостаток на поддршка од работодавачот

г) Други семејни обврски

д) Здравствени причини

ѓ) Премногу скапо

е) Друго (ве молиме објаснете)_____

5. Дали сте едуцирани за вашата дејност?

А) Да

Б) Не

6. Дали вашите знаења содејствуваат со бизнисот?

А) Да

Б) Не

7. Колку пати во годината сте биле на школување?

А) еднаш

Б) два до три пати

В) 4 пати

Г) повеќе од 4 пати

8. Од каков вид на едукација имате повеќе потреба

А) практична

Б) теоретска

В) мешана

Б. НЕФОРМАЛНО УЧЕЊЕ - ВО ЗАЕДНИЦАТА

9. а) Дали сте вклучени во какви било неплатени волонтерски активности во организации во заедницата (како што се граѓански или политички организации, услужни клубови, братски, културни, образовни или хоби организации, спортски или рекреативни тимови, верски, маалски или училишни тимови здруженија, еколошки или други групи во заедницата)?

а) Да б) Не (Оди на прашање 16а)

10. За време на вашите часови на волонтерска работа во заедницата наведени погоре, приближно колку од тие часови (во просек неделно) вклучуваа вистинско неформално учење вашиот дел (т.е. не вклучувајќи го времето за формални организирани курсеви, програми или работилници)? _____ часа неделно.

11. Кое е најважното знаење, вештина или разбирање поврзано со вашето активности во заедницата што ги стекнавте во изминатите 12 месеци преку неформално учење?

12. а) Дали мислите дека некое од ова неформално учење може да се примени на вашето платено вработување?

а) Да б) Не

б) Без разлика дали сте одговориле со да или не погоре, ве молиме објаснете зошто мислите дека е така:

В. НЕФОРМАЛНО УЧЕЊЕ - НА РАБОТНО МЕСТО

Забелешка: Овие прашања се однесуваат на учењето кое се случило на вашето работно место, но надвор од формално организираните работилници, курсеви или програми - неформално учење кои сте ги стекнале сами и во разговори со други. Од страна на „работно место“ мислиме на која било локација поврзана со вашата работа како наставници - училници, персонал простории, училишта воопшто, канцеларии за образование, состаноци на комитети, состаноци на персоналот, родители-наставнички состаноци, предметни здруженија, активности на федерацијата/синдикатот на наставниците, конференции, истражувања поврзани со работата итн.

13. Дали во изминатите дванаесет месеци сте научиле нешто неформално за некој од следните прашања поврзани со работата (заокружи еден или повеќе):

а) Здравје и безбедност при работа

б) Еколошки прашања поврзани со вашата работа

в) Права и бенефиции на вработените

г) Правично/родови прашања

д) Политика/развој на наставна програма

ѓ) Образование/развој на наставници

е) Други прашања поврзани со работата (ве молиме

наведете)_____

ж) Ништо од горенаведеното

14. Дали го трошите најголемиот дел од ова неформално време за учење поврзано со вработувањето на вас или други (Заокружи едно)

а) Сам

б) Со други колеги

в) Со ученици

г) Со родители

д) Со директори или администратори на училишни одбори

ѓ) Друго (ве молиме објаснете) _____